

P. COURTADE

ALBÁNIAI

UTINAPLÓ

SZIKRA

PIERRE COURTADE

ALBÁNIAI ÚTINAPLÓ

SZIKRA

BUDAPEST 1950

A mű eredeti címe:

L'ALBANIE

(Notes de voyage et documents)

Editions Sociales, Paris 1950

Fordította

KATONA PÉTERNÉ

MADÁRTÁVLATBÓL

A belgrádi kormány provokációi és a monarchofasiszták ismételt támadásai az egész világ figyelmét Albániára terelték. Gyakran felmerül a kérdés, hogy ez az alig több mint egymillió lakosú kis ország — körülvéve a demokrácia ellenségeitől — hogyan tudott ellenállni az állandó nyomásnak. Jóllehet kapcsolatainak fenntartását a Szovjetunióval közlekedési nehézségek akadályozzák, mégis meg tudta őrizni hűségét a nemzetköziség és szocializmus szelleméhez — meg tudott szabadulni az árulóktól, akik befurakodtak a Pártba és az államapparátusba.

Bevallom — mikor kiszálltam a repülőgépből a tiranai repülőtéren, még nem igen tudtam, mit fogok itt tapasztalni. A felhők résein át láttam a Scutari-tó gyönyörű vidékét, a jugoszláv határ közelében. Vad, szertelen táj ez, mályvaszínű hegyekkel, melyek meredeken ereszkednek le egészen a tó fekete vizéig. Láttam az Adriai-tenger csillogó tükrét, a mocsaraktól és sósvízű lápoktól szagga-tott partvidéki síkságot.

Albánia a Balkán-félsziget legkisebb országa. Területe 27 538 négyzetkilométer. Északon és kele-

ten 477 kilométer hosszúságban Jugoszláviával határos, délen 220 kilométernyi közös határa van Görögországgal, nyugaton pedig az Adriai- és Ioni-tenger határolják. Tengerpartja 315 kilométer hosszú.

Földrajzilag Albánia eléggé párás és meleg partvidéki síkság, melyet keleti hegyvidékén eredő folyók szelnek át. Legfontosabb terményei a tengeri, a búza és az olivaolaj. Igen jelentős a juh-tenyésztése. Ásványkincsekben is nagyon gazdag, dús réz-, króm-, szén- és kőolajrétegeket tartalmaz.

A magasból nézve, a hegyvidék meglehetősen hasonlít a provencei hegyekhez. Az utak a hegyek gerincét követve, olajfák között vezetnek egyik tanjától a másikig.

Amint a gép Tirana felé kanyarodik, balra a hegy oldalában lépcsőzetesen épült fehér házakat pillantunk meg. Ez Kruja, Skander bég nemzeti hős városa, aki 23 évig tartó szüntelen harcban állt ellen a törököknek.

Skander bég az albán történelem jelképes alakja. Albánia ősidők óta erőinek legjavát függetlenségéért folytatott harcokban áldozta fel. Vannak családok, melyeknek férfitagjai nemzedékek óta fegyverrel a kezükben haltak meg. Ez a hosszú küzdelem rányomta bélyegét az albán népre. Hegyvidéki néppé alakította őket, mert a hegyek nyújtottak menedéket a megszállókkal szemben. Így adódott az is, hogy Tirana, az ország fővárosa és a legnagyobb városok, mint Elbasani és Korça, nem a tengerparton, hanem az ország belsejében épültek.

Az albán nép megőrizte nyelvét — mely Európa egyik legősibb nyelve — nemzeti viseletét, szokásainak egész sorát, erkölcsi szabályait és hagyományait, melyek élesen megkülönböztetik a szomszédos népektől, a görögöktől és olaszoktól.

Az albán civilizáció és az albán nép eredetisége bizonyítja a jugoszláv és görög igények imperialista jellegét. Albánia nem csoda vagy rejtély, nem szerződések mesterséges alkotása, hanem megőrzött nemzeti valóság, melyet az albán nép évszázadok küzdelmeiben kovácsolt össze.

Albániának ez az oly kevésbé ismert történelme, melyet ellenségei szándékosan elhallgatnak, mindjobban foglalkoztatja gondolatainkat és megragadja képzeletünket, amint a városokat, a hegyi ösvényeket és a fényben úszó fennsíkakat járjuk — miközben parasztokkal, munkásokkal és katonákkal beszélgetünk.

Kétségtelenül nem lesz hiábavaló felidézni ennek a hosszú küzdelemnek legfontosabb eseményeit, melyeknek során Albánia nemzetté vált.

Albániát először a rómaiak hódították meg, majd a Római Birodalom bukása után különböző nomád népek foglalták el — végül elkeseredett küzdelem után, melyet a nemzeti hős, Skander bég — Gjorgj Kastioti — Kruja hercege vezetett — a XV. században török uralom alá került.

A 450 éves török uralom idején a nép több-ízben fellázadt. Az albánok féltékenyen őrizték nyelvüket és hagyományaikat és mikor a XIX. század végefelé a török birodalom egyre fokozottabb mértékben bomlott fel — jelentős szerepet játszottak a balkáni népek felkelésében. 1878-ban az albán hazafiak megalakították a Prizreni Lígát, mely a megszállók elleni harc fokozását határozta el. Az albánok azonban csak az 1912. évi balkáni háborúban vívták ki függetlenségüket. A „Firenzei Határozat” 1913-ban megállapította Albánia határait. A nagyhatalmak Wied német herceget állították

az állam élére, akit a nép hat hónappal később elűzött.

Az első világháború idején Albániát megszállták a nagyhatalmak csapatai. Korça környékén, Macedónia határán a „keleti hadsereg” nagy katonai temetői vannak, francia, algíri és marokkói katonák nyugszanak itt. Elmentem az egyik temetőbe. Nincs látvány, mely jobban megmutatná ezeknek a háborúknak bűnös esztelenségét. Elszoruló szívvel gondolunk azokra a fiatalokra, akik itt harminc évvel ezelőtt szörnyű kínok között elpusztultak — legtöbbjük nem is tudva, miért kívánják tőle ezt az áldozatot. Védői voltak egy „kultúrának”, melyből még alamizsna sem jutott nekik és katonái voltak egy köztársaságnak, mely részükre csak üres szó volt.

Ennek nem egyedül Franciaország volt az oka. A háború végefelé Olaszország és Görögország, melyek elfoglalták Albánia déli részét, igyekeztek megegyezni Ausztria—Magyarországgal az ország felosztásában. Az ellenségeskedések befejeztével — melyek az Osztrák-Magyar Monarchia széthullásához vezettek — Olaszország továbbra is megtartotta Valonát és környékét. Az albán nép azonban 1920-ban kiűzte az olaszokat a tengerre és ezután — a történelem folyamán először — néhány évig viszonylag liberális, alkotmányos rendszerben élhetett.

Ez természetesen nem tetszett a feudális uraknak (a bejeknek és agáknak). 1924-ben megdöntötték a demokratikus irányzatú kormányt, s a hatalmat Ahmed Zogunak, az imperialisták bábjának adták át.

Köztudomású, hogy Zogu megdöntötte a köztársaságot és királlyá kiáltotta ki magát. Albániában

ezután tizenöt évig a korlátoltság és a terror uralkodott, amiben a nevetséges a gyűlöletessel párosult. Zogu lépésről-lépésre eladta hazáját az olasz fasizmusnak. Miközben annyira eladósodott, hogy az ország gazdasága teljesen az olasz kapitalisták kezébe került, a nép nyomorban és tudatlanságban sínylődött. Zogu kis udvartartása — melyben főurak és üzerek dőzsöltek — hogy nyugati fényűzéssel vegye körül a királyt, felemésztette az albán állam jövedelmét. A király nővéreinek ruháit Párizsból hozatták, de az országban nem volt összesen egy kilométernyi vasútvonal és a szó szoros értelmében nem voltak utak.

A liberális és demokratikus ellenzéket a legerőszakosabban elnyomták. A rendőrség a legkisebb tüntetésnél tüzelt a tömegre, a diákokra, a munkásokra. Abban az időben senki sem hallott arról, hogy a nyugati kormányok — melyek ma annyira aggódnak a milliókkal Franciaországba és Angliába menekült feudális albán főurak sorsáért — foglalkoztak volna az albán nép tragikus helyzetével.

Ezekben a harcokban nevelődtek azok az ifjak, munkások, parasztok, értelmiségiek, tisztek, akik az új Albánia vezetői lettek. A tiranai Hadimúzeumban e hősi időszak emlékeiből az illegális harc megkapó képe rajzolódik ki.

Az itt szereplő személyek közül már sokan nem élnek. Résztint tüdőbajban sínylődve a börtönökben haltak meg, részint orvul meggyilkolták őket. Az értelmiség fontos szerepet játszott a forradalmi mozgalomban, Zogu diktatúrája idején. Ők voltak azok, akik a kommunista pártokkal fenntartott kapcsolatuk következtében — terjeszteni tudták a marxizmust Albániában. Már ekkor Enver Hodzsa köré

tömörültek, aki egy félig törvényes kulturális szervezetet alapított. Ugyanakkor azonban közvetlen és élő kapcsolatot tartottak fenn a néppel, a nép közé vegyültek, osztozva bajaikban és élére álltak az utcai tüntetéseknek. Így — bizonyos ideológiai homályosságtól és egyenetlenségtől eltekintve — jól felkészültek a nemzeti felszabadítás és a felszabadulás nagy feladatának megoldására.

1939 április 7-én az olasz fasiszta hadsereg megszállta az országot. Ez Zogu szolgálai politikájának eredménye volt. A móka már elég sokáig tartott — az albán figurát olasz alkirálynak kellett felváltania. Az albán hadsereg, melyet teljesen szétzüllesztett a rendszer rothadtsága, nem tudott komoly ellenállást kifejteni. A fasiszták néhány óra alatt Durazzóból Tiranába értek. Tekintélyes erőket vetettek be, melyek azonban nem álltak arányban az ellenfél erejével. Ez a bűnös cselekedet — amely ellen az imperialista kormányok a legcsekélyebb mértékben sem tiltakoztak, sőt segédkezet nyújtottak hozzá — hatalmas nemzeti ellenállást váltott ki, mely csak az 1945-ös győzelemmel ért véget. A durazzói kikötőben van egy régi török erődítmény, melyben egy katona utolsó lehelletéig tartotta magát és többszáz fasisztát ölt meg. Kezét fegyverére szorítva esett el, miután utolsó tölténye is elfogyott.

Az albán nép nemzeti felszabadító mozgalma, mely tüntetésekkel, sztrájkokkal s a városokban és falvakban meginduló partizánharcokkal kezdődött, 1941-ben az Albán Kommunista Párt megalakulása után, nagyszabású tömegmozgalommá vált. A Pártnak abban az időben mindössze 120 tagja volt, de bátorságuk, ideológiai szilárdságuk és szoros kapcsolatuk a nép tömegeivel alkalmassá tette őket

arra, hogy élére álljanak az ellenség és az árulók elleni harcnak. 1943 folyamán alakult meg a nemzeti felszabadító hadsereg vezérkara, mely megszervezte a nagyobb alakulatokat, hadosztályokat és csapattesteket. 1944-ben a nemzeti felszabadító hadsereg soraiban 70 000 katona harcolt. A hadsereg főparancsnoka Enver Hodzsa vezérezredes volt, aki az albán népet az ország 1944 november 29-én történt teljes felszabadításához vezette.

Az albán nép ötévig tartó szakadatlan, hősie harca arra kényszerítette olasz és német ellenségeit, hogy 70 000 katonát tartsanak Albániában. Ezeknek a csapatoknak a vesztesége 53 000 halott, sebesült és fogoly volt — nem számítva a hadianyagvesztést.

Albánia viszont lakosságának 2,48 százalékát vesztette el. 28 000-en vesztették életüket, közülük 11 000 a nemzeti felszabadító hadsereg katonája volt. 12 600 ember megsebesült, 44 500-at deportáltak és börtönbe vetettek. A lakóházak 37 százalékát felperzselték, nem is számítva az ipart, a bányákat, utakat, hidakat stb. ért károsodásokat, melyeknek összegét 1 603 000 000 dollárra becsülik.

A felszabadító harc emlékei még nagyon is élők mindazok számára, akiknek kezében a hatalom és a közigazgatás van ma Albániában. Minden falu, minden útkereszteződés egy-egy drámai mozzanatot idéz fel, egy jelentős eseményt, bajtársaik vagy barátaik emlékét, akik ezen a helyen estek el fegyverrel a kezükben.

A hegyek között táborozó partizánok gyors rajtaütéseket hajtottak végre a síkságon. Rádió útján és a városi partizánok közvetítésével érintkeztek egymással. A lakosság a legteljesebb mértékben támogatta őket. Végül, harcuk annyira felszabadító

és demokratikus jellegű volt, hogy Mussolini kapitulációja után nagyon sok olasz csatlakozott hozzájuk és hőiesen harcolt a Garibaldi-brigádokban az albánok oldalán a hitleristák ellen.

Ez a harcos nép, mely jól ismeri hegyeit, jól kezeli a fegyvert, a vakmerőségig bátor, józan és minden képzeletet felülmúlóan kitartó, méltónak bizonyult hagyományaihoz. Azok, akik ma azt hiszik, hogy lenyelhetik a kis Albániát, mint egy falat kenyeret, jól tennék, ha elmélkednének ezeken a tapasztalatokon. Nem lehet könnyen végezni egy olyan országgal, ahol a halált megvető bátorság, az egyéni és katonai becsület eszméi ennyire élnek a népben.

A háború után a feudális rendszert teljesen felszámolták. 1945 decemberében, tehát egy évvel a felszabadulás után, közvetlen és titkos választások útján megválasztották az alkotmányozó nemzetgyűlés tagjait. 542 000 közül 505 000 választó szavazott a Demokratikus Frontra. Egy évvel később, 1946 januárjában az alkotmányozó nemzetgyűlés egész sor nagyjelentőségű gazdasági és szociális reformot szavazott meg és Albániát népköztársasággá nyilvánította. 1946 március 3-án újból összeült az alkotmányozó nemzetgyűlés, hogy jóváhagyja a népköztársaság alkotmányának tervezetét. Ime ennek legfontosabb rendelkezései:

Az alkotmány biztosítja a népnek azt a jogát, hogy az általános és titkos választásokkal megválasztott Népi Tanácsok útján gyakorolja a hatalmat. Ezek a Tanácsok irányítják a közigazgatási szerveket és felelősséggel tartoznak a népnek. A választóknak jogukban áll képviselőjüket visszahívni, ha az nem képviseli megfelelően a nép érdekeit.

Valamennyi természeti kincs, az ásványkincsek, a közlekedés és a bankok az állam kezében, a néptulajdonává válnak. Az alkotmány biztosítja a magántulajdont és az egyéni kezdeményezést, valamint az öröklési jogot, azzal a feltétellel, hogy ezek a jogok nem gyakorolhatók a közösség sérelmére. A föld azé, aki megműveli. Az állam hitelek nyújtásával és megfelelő adórendszer alkalmazásával védi a közép- és szegényparaszságot. Az állam védi továbbá a dolgozó tömegeket a gazdasági kizsákmányolástól, megállapítja a munkabéreket, a munkaidő tartamát, megvalósítja a szociális biztosítást és biztosítja az évenkénti szabadsághoz való jogot.

A faji és nemzetiségi gyűlöletet a törvény bünteti.

A nők ugyanazokkal a jogokkal rendelkeznek, mint a férfiak. Az alkotmány minden 18 évet betöltött állampolgár részére, nemre való tekintet nélkül biztosítja a választás és választhatóság jogát, ez a jog kiterjed a hadsereg tagjaira is. Az alkotmány biztosítja a vallásszabadságot. A törvény védi a családot és a házasságot. A nők a szülés előtt és után fizetett szabadságot kapnak. Biztosítja az egyéni vélemény szabadságát, a sajtószabadságot, a szervezkedés és nyilvános gyűlések tartásának jogát. Mindenkit végzett munkája arányában fizetnek. Az állam támogatja a tudományt és a művészetet. A közoktatás az állam kezében van és független az egyháztól. A haza védelme elsőrendű kötelesség és a katonai szolgálat kötelező. Az alkotmányban biztosított jogok nem használhatók fel a népköztársaság rendjének megdöntésére. A nemzetiségek részére biztosítja az alkotmány anyanyelvük gyakorlásának, nemzeti kultúrájuk fejlesztésének stb. jogát. A demokratikus magatartásuk

miatt üldözött külföldi állampolgároknak az alkotmány menedékjogot biztosít.

Az állam legfelsőbb szerve a törvényhozó és végrehajtó hatalmat gyakoroló nemzetgyűlés. Ennek élén elnökség áll. Ez teljesíti a nemzetgyűlés feladatait, mikor az nem ülésezik. A legfelsőbb végrehajtó szerv a kormány, mely a nemzetgyűlésnek tartozik felelősséggel. A kormányt a nemzetgyűlés választja és hívja vissza.

A hadsereg kötelessége a haza védelme. A hadsereg legfelsőbb parancsnokát a nemzetgyűlés választja.

A feudalizmus középkori rendszerétől egy mélységesen demokratikus alkotmányig évszázados harcokon és elnyomáson keresztül jutott el az albán nép, miközben féltékenyen őrizte nemzeti sajátosságait.

Természetesen nem törölték el azt, ami a múltban értékes volt, és ami gazdagíthatja az új Albánia kultúráját. Ellenkezőleg, igyekeznek megőrizni értékes hagyományaikat és azok jelentőségét kiértékelve, új ihletet és a jövőbe vetett hit alapját merítik belőle.

Elutazásom előtt, az utolsó napon, megtekintettem a tiranai múzeumot. Ez egy francia kisváros kis múzeumának felel meg. Létesítése azonban komoly nemzeti jelentőségű politikai esemény, mert a felszabadulás előtt egyáltalában nem volt múzeum Albániában.

Albánia régészeti kincseit, Zogu rendszere idején áruba bocsátották vagy az olasz fasiszták elhurcolták. Mindent elkövettek, hogy eltüntessék ennek az ősrégi civilizációnak emlékeit, vagy hogy kimutassák Albánia „olasz voltát”, arra hivatkozva, hogy valaha Róma küldte ide katonáit. Különös ér-

velés ez, melyből ellenkező következtetéseket vonhatnánk le, minthogy többízben illir király uralkodott a Római Birodalomban és Albánia később tábornokokat, írókat és tudósokat adott a török birodalomnak, Egyiptomnak pedig egyik dinasztiaja megalapítóját adta. Kétségtelen, hogy Albánia, mint a legtöbb földközítengervideki ország, a népek találkozóhelye volt, ahol az élet legapróbb részleteiben is megnyilvánulnak az egymást követő népek hagyományai.

A tiranai múzeumban rokkák, háziszöttesek és gyönyörű hegyvidéki cserépedények láthatók. Ásók és egyszerű ekék is vannak itt. „Ki tudja — mondta egy albán elvtárs meglepetésemet látva — egy napon talán ezek az eszközök valóban múzeumi tárgyak lesznek. A fiatal traktorosok eljönnek megnézni a kezdetleges eszközöket, melyekkel szüleik a földet kaparták.” Elvtársam kétségtelenül bizonyos humort vegyített megjegyzésébe, de ha jól meggondoljuk, ez a bizonyosság csodálatraméltó.

A mult azonban még mindig kísért, nyüzsögve, színesen, kissé melankólikusan.

Tirana egyes negyedéi megőrizték a keleti külvárosok jellegét. Az öregasszonyok izlám szokás szerint nadrágot hordanak és fekete fátyollal takarják le arcukat idegenek közeledtére. A sötét bódékban a kézművesek asztalkájuk elé kuporodva készítik fafaragásaikat. Fejükön zsíros báránybőrből készült fehér fez van. A minaretek karcsú tornya eszünkbe juttatja, hogy az albánok több mint háromnegyede muzulmán vallású. Van azonban egy erős ortodox kisebbség és vannak katolikusok is. Ez a mult azonban él és tiszteletben tartják. Idővel mindez mélységes nemzeti jelleget öltött.

A török birodalom idejéből megőrzött ezüst-

pénzekből a parasztasszonyok fülbevalót készíttettek és ezeket ünnepnapokon hordják. A kávé törökösén, vörösréz edénykében, parázs felett főzik, de készítik olasz módra is, a csillogó nikkel espressógépek sistergő gőzében. Itt egy kis északafrikai városban vagy, de távolabb, a görög határ közelében, Voszkopojában, az inváziók következtében felgyülemlett romok között egy arannyal kirakott bizánci templom pompáját fedezed fel.

Micsoda jelkép ennek a városnak sorsa, melyet hétszeri megszállás pusztított el! Valaha virágzó nagyváros volt, ahol a Konstantinápolylyal és a Kelettel összeköttetésben álló kereskedők halmozták fel gazdaságukat.

Ma az út két oldalára felhalmozott kőrakások között, kihalt utcákon haladunk át. A rombadőlt kolostorok falain a bizánci freskók aranyozása lassan elhalványodik. Mussolini katonái „a civilizáció védői” tábortüzének füstje feketére festette a boltíves templomok ikonjait és mozaikjait. Tyúkok kapirgálnak egy rombadőlt kastély fehér márvány padozatán. Mintegy negyven család kitartott itt a romok között. Hozzáfogtak az újjáépítéshez, segíteni fognak nekik, új emberek jönnek. A felemelkedés már biztosítva van.

Az üzerek durva kezében is már régen kialudt a fáklya.

Magam előtt látom a szobát, amelyben Korcában az éjszakát töltöttük, mielőtt Voszkopojába jöttünk. Egy feketéző kereskedőnek, a németek cinkosának házában voltunk. Ez az üzletein meggazdagodott derék férfiú, a maga módján közeledni akart a „kultúrához”. „Feldíszítette” házának szobáit, a mennyezettől a földig, olyan festményekkel, melyek megragadták képzeletét. Sajátmaga utasította a

„piktort”: „Van elég pénzem, tegyen csak bőven pirosat és sárgát.” Az eredmény elképesztő: zöld fák a hó alatt, mert minthogy „módjában állt”, nemcsak telet festetett, hanem egyidejűleg egy kis tavaszt is. Nevető napok és síró napok, ugyanazon a képen és Velence, majd újra Velence, végül ő maga, mint félelem- és gáncsnélküli lovag, gondolában, csillogó jéghegyekkel borított tájon. A társaságunkban levő katona az oldalát fogta a nevetéstől. Tehát ezért zsákmányolták ki a népet? Ez volt az ő kultúrájuk? Ezt rejtegették kovácsolt vasrácsaik mögött!

És mégis ez a kereskedő nem volt-e azoknak a leszármazottja, akik vagyonukat arra áldozták, hogy Voszkopoja csodáit felépíttessék? Bizonyára az volt, de degenerált leszármazott, egy olyan osztály képviselője, amelynek ideje lejárt és amely már csak zsarnoksággal és hazugsággal tudta magát fenntartani.

Hogy megérthessük az albániai eseményeket, állandóan emlékezetünkben kell tartanunk, milyen volt még néhány évvel ezelőtt ezeknek a férfiaknak és nőknek élete, akik mindentől éspedig nemcsak a legszükségesebb anyagi javaktól, hanem minden emberi méltóságtól, minden kultúrától is meg voltak fosztva.

Az albán parasztok életéről egy fiatal irodalom tanúskodik, mely annál meghatóbb, mivel hitvallást tesz amellett az albán nyelv mellett, amelynek tanítását az urak és idegenek kormánya szándékosan elhanyagolta. Lefordítottam magamnak néhányat az új albán irodalom termékeiből. Ime például, hogy mondja el Aleks Caçi író apja életének egyik epizódját. Ime ilyen volt a régi Albánia, amit a newyorki és londoni úgynevezett „Szabad Albániai Bizottság” urai vissza szeretnének hozni. Az elbeszélés címe:

LESZEDTÉK A TETŐT A FEJUNK FELŐL

(Önéletrajzi feljegyzések)

A padlónélküli szobának csupán egy kis ablaka volt, ami az aga fényűző lakhelyére nézett. A szoba közepén kellett tüzet rakni. Időnként még napköz-

ben is tüzet gyújtottunk, hogy kicsit jobban lassunk, annyira sötét volt itt bent. De a füst nem tudott kiszállni. Még nagyon jól emlékszem apám keserű szavaira. Lelkemben akkor vak gyűlölet született valamilyen gonosz erő ellen, melynek nem ismertem eredetét és nem tudtam, ki küldte.

— Ezek az agák, akik verejtékes munkánkból élnek, betelnek-e valaha — kérdezte önmagától apám, miközben mély sóhaj fakadt sovány, fekete, nehezen emelkedő melléből. Majd kézenfogott, karjába vett és ezt mondta:

— Ne feledkezz meg ezekről a szenvedésekről. Ha öregek leszünk, viselj gondot ránk, ne hagyj el bennünket. Nem kívánunk sokat. Egy falat kenyeret, öreg napjainkra.

Én sírva fakadtam. Anyám kebléhez szorított és csókokkal halmozott el, de a szörnyű köhögéstől rázva nem tudott karjában tartani.

— Hagyd őt — mondotta akkor apám — ne kínozd fiatal szívét.

Néhány könnycsepp pergett végig arcomon. Mindez elvonul szemem előtt, mint annakidején. Minden élénken él emlékezetemben: a padlónélküli szoba, a mély sötétség, mely ijedtséggel töltött el bennünket, apám egy gyékényen elnyúlva, anyám, aki órákig kínlódott, hogy lángra tudja gyújtani a még zöld olajfaágakat és a kis ablak, ami egy haldokló nyitott szeméhez hasonlított.

Az éjszaka beállta után tértünk haza a munkából. Ha esett az eső, nagy tüzet raktunk a szoba közepén, levetettük ruháinkat és összegyűltünk a kéménynélküli tűzhely körül, hogy megszársítsuk holminkat. A füst valósággal megvakított bennünket. Az agák iránti keserű gyűlölet és a szoba fojtó füstje, könnyel áztatta arcunkat.

Elkészítettük ennivalónkat. Gyorsan ettünk, mint azok, akik csak ritkán esznek. Késő éjszaka az aga pálinkától részegen kijött a házából és ajtónk elé állt.

— Idehallgassatok ott benn! — kiáltotta dühösen. — Holnap idejében felkeljeteK. Még hajnal előtt Liambetovében kell lennetek. Egy szem olajbogyó se vesszen ám el!

Részeg nevetése olyan volt, mintha kést szúrtak volna szívünkbe.

— Igenis... — válaszoltunk egyszerre, többi szavunkat elnyelte fogunk vacogása. Rázott bennünket a tagjainkat átjáró hideg.

A földön feküdtünk. Félálomban még hallottuk az aga házából kiszűrődő lármát. Virradat előtt újból felkeltett bennünket. Ismét dolgozni mentünk.

Egész télen robotoltunk, sírtunk a kínzó éhségtől s a tehetetlen dühtől, szívünk mélyén növekvő gyűlölettel.

Apám gyakran mondta:

— Egy napon rajtunk lesz a sor, hogy boldogok legyünk!

Anyám és én hallgattunk. Ha az aga hallana bennünket? Ha megtudná, miről beszélünk, mit tenne? Bottal a kezében az ajtónk elé jönne és azt mondaná:

— Pusztuljatok! Takarodjatok innen! Elém ne kerüljeteK többé!

És hova mennénk akkor? Egyik nyomorúságból a másikba. Az urak mindenütt egyformák. Ezt már megtanultuk más körülmények között is, mikor egyszer éjjel megszóktunk és Lutu a csendőroket küldte üldözésünkre, hogy fogjanak el bennünket. Ezeket a szenvedéseket nem lehet elfelej-

teni, nem. Erről tanúskodnak a testünkön lévő sebhelyek.

Havazott, a tenger zúgott, vad szél fújt Valona felett. Fehér füst szállt fel az aga kéményéből és Marjeme, ez a csunya asszony időnként megjelent az ablakban, mintha fel akarna frissülni. Nevetés hallatszott.

Ettek és ittak, míg jóllakva, mint a piócák elterültek a szép virágos szőnyegen, hogy aludjanak...

De az éjszaka közepén az aga vörös orral és kidülledt szemekkel dühödten hívta apámat.

— Gyere csak kicsit az udvarra, hadd lássam a pofádat! Gyere, hadd mondjam meg, hogy elkergetlek!

Apám hidegtől gémberedett kezekkel egy öreg terítőt dobott a vállára és kiment az udvarra. Nem volt ereje válaszolni. Álla remegett, alig állt a lábán.

— Munkát követelek — mondta az aga apámanak. Szolgám vagy, érted? Hahaha!

Nevetett, mint egy őrült.

Apám csendesen válaszolt:

— Igenis... Igen...

A földes szobába a levegő a félig nyitott tetőn áradt be, melyen szakadákszerű nagy lyuk tátongott.

— Minden rosszul megy — mondta apám.

Anyám köhögött. Ezt a köhögést sohasem felejttem el. Könnyek szöktek a szemébe, arcát és homlokát verejtek lepte el és melle úgy emelkedett és süllyedt, mint egy kovácsfújtató.

Nem aludtam. Fájdalmasan néztem mindketőjük szemébe.

— Hagyd abba a köhögést, kiszakad a dob-

hártyánk. Mindíg köhögni, köhögni. Ez kibírhatatlan, hallod? Nem bírjuk már hallgatni, hogy ennyire köhögsz.

— Mintha szándékosan tenném, mondta. Nem iátod, hogy halálosan fáradt vagyok?

Letörölte arcát és homlokát. Aztán lefeküdt, hogy aludjon. De alig telt el néhány perc, újból felkelt és köhögött, köhögött, lélekzetét veszten.

— Hát nekünk már sohasem lesz békességünk? Ezt már meg sem lehet érteni, hogy dolgozunk, mint az elátkozottak és végül sem aludni nem tudunk, sem enni, ha éhesek vagyunk — mondta apám.

— Apám — kérdeztem akkor — ezek az olajfák mind az agáé?

— Így kell, hogy legyen. Ő azt állítja, hogy az apjától örökölte és ezt iratokkal is tudja igazolni. Azt is mondja, hogy mindazt, amije van, arca veritékével és nagy nélkülözések árán szerezte.

És apám hitetlenül csóválta fejét.

— Nem tudom, mennyire van igaza ennek az embernek! Nem tudom!

— Jól van — feleltem — de mi, mi nem dolgozunk?

— Mi dolgozunk, gyermekem, de másnak. Másoknak gürcölünk.

Apám cigarettát sodort egy régi újságdarabba és így szólt hozzám:

— Elmondok neked egy tanulságos dolgot. Egy időben művelni kezdtem egy kis darab földet, hogy zöldségfélét termeljek rajta. A falu előkelőségei megakadályoztak benne... Bárhová mész, a gazdagok mindenhol egyformák...

Alig láttam az arcát. Láttam, hogy sírni szeretne, de már nem voltak könnyei. Dolgozni és

sírni, ez nem élet. Éhesen maradni és hallgatni a jóllakott aga gorombaságait, fenyegetéseit... Újból beszélni akart, de a köhögési roham, mely anyámat elfogta, megakadályozta ebben.

— Elveszed az eszünket — mondta. Egész nap gürcölünk, megállás nélkül és éjszaka még csak be sem tudjuk húnyni a szemünket.

Minden erejével beszívta cigarettája füstjét. Szeretettel csókolta meg homlokomat, erős kezével szelíden megsimogatott és tovább beszélt hozzám.

— Figyelj ide, mást mondok — mondotta. — Jól jegyezd meg mindezeket, mert az ember soha nem tudhatja, egy napon talán hasznodra válik. Ez az élet! Egy olajütőben dolgoztam. Halálra fáradtam az egésznapos munkában. Éjszaka egy nagy lyukat vájtam a törekben és ott terültem el. A dermesztő hidegben takaró nélkül... Nézd, milyen állapotban van a hátam.

És kezemet a vállát borító nagy sebhelyekre tette.

— Hagyjatok kicsit aludni, ki vagyok merülve — mondta anyám.

— Jól van, jól van — válaszolta apám. És új cigarettára gyújtott. Kívül sápadt fény derengett, hajnalodott.

— Az üzem mellett — mondta halk hangon apám — folyt egy folyó. Az aga gyakran eljött ide vadkacsára vadászni. Magával vitt és a kutya feladatát végeztette velem. Nyakig belegázoltam a vízbe és sietve felmarkoltam az állatokat, amiket megölt, kockáztatva, hogy az ár elsodor.

Figyelemmel hallgattam apámat. De nagy fájdalmat éreztem. Minden szó fájdalmasan összeszorította szívemet. Mindez élénken él emlékezetemben.

— Van más is, amit elmesélhetek neked — mondta apám. — Kellő időben el fogom mondani. Nemcsak mi szenvedünk. Ki tudja, hány más szerencsétlen van a mi helyzetünkben.

A szoba mélyén az ajtó mögött különféle használatonkívüli tárgyakat gyűjtöttünk össze: egy nagy, lyukas füleskannát, egy bőrónd tetejét, egy használhatatlan mellényt. Néhány szeget és mit tudom én még mit... Egy öreg korsóval — amit mindenhová magunkkal vittünk — meritettük a vizet. A szoba egyik végétől a másikig egy kötelet feszítettünk ki. Erre terítettük a mosott ruhát, néhány virágos szövetdarabkát, amit késő éjjel, munkából hazajövet, házaló kereskedőktől vásároltunk.

Ez a tél végtelennek tűnt. Éjjel-nappal esett kint — és bent a házban is. Hogy találhatnánk egy biztos menedéket, mikor azok üldöznek bennünket, akiké a föld volt?

Ennyi igazságtalanság felülmúlta erőnket. Kis szobánkról lerítt a nyomor. Oly sötét és levegőtlen volt, mint egy tyúkól, még tavasszal is meg kellett erőltetni szemünket, hogy látni lehessen benne. Szánalmas viskó, mellette az aga nagyablakos, előkelő palotája, melynek kéménye magasan a piros cseréppel borított tető fölé emelkedett.

Minden ijesztő volt körülöttünk. Ha benéztünk az aga tanyájának udvarára — az ott levő fekete árnyékoknak tűnő emberek láttára libabőrös lett a hátunk.

— Ne nyugtalankodj — mormogta egy napon a nagybajuszú Kriszto, akinek tekintete oly szelíd volt, mint egy gyermeké. Ez is rendbejön egyszer.

Kriszto egy másik agánál dolgozott, a közelben. Amikor beszélgettünk, mindig ugyanazt mondtuk. A rossz emberek mindenhol egyformák. Egyik disznó ormánya olyan, mint a másiké.

— Ezt a világot megdöntik — kezdte egyszer Kriszto. — Én tudom. Hallottam, hogy arrafelé, nagyon messze, Oroszországban már nincsenek agák, elkergették őket. Ott a nép magának dolgozik. Itt is úgy lesz.

— Bizonyosan itt is úgy lesz. Én is hallottam erről. De a disznónak golyó kell — válaszolt apám.

— Golyó, kétségtelenül... A homlokába, hogy fel ne keljen többet. Egy golyót neki, hogy holtan terüljön el...

— Hagyjátok abba ezt a beszélgetést, ha valaki meghall bennünket, elkergetnek és az utcára kerülünk...

— De a köhögéstől anyám nem tudta folytatni. A kezében levő ruha nedves lett, amint könnyeit letörölte.

— Mi magunk ismerjük bajainkat. Egy idegen nem is ismerheti azokat. Ha az agának mindig azt mondjuk: ahogy tetszik, parancsoljon... nem érte, hogy akkor még több munkát fog tőlünk követelni? Mondd csak, mit csináltál egész télen?

— Nem csináltam semmit. Még a kenyeret is számon kérik tőlem, amit megeszem. Ha egy véka kukoricát kérek az agától, dühösen mondja: „hogyan, már elfogyott az előző? Túl sokat esztek!”

Időről-időre félbeszakítottuk beszélgetésünket. Fájdalommal és szeretettel néztünk egymás szemébe, mint az anya hosszú száműzetésből hazatért fiára.

— A napokban — kezdte újból Kriszto — súlyos dolog történt. Nem emlékszem a nevére, de azt mondják, hogy a mi környékünkről való. Haszszán agánál dolgozott úgy, mint mi. De egy napon összeveszett vele. Azt mondják, hogy fejbevágta egy furkósbottal. A csendőrök azonnal elfogták és börtönbe zárták. Gyermekei és teherben levő felesége az utcára kerültek. Mást nem hallottam.

— Mit mondasz? Mit is akart hát? Miért nem maradt nyugton? — kérdezte anyám.

— A türelemnek is van határa. Eljön egy pillanat, mikor az ember nem tudja tovább türtőztetni magát.

— Mi lesz a gyermekekkel? — kérdezte anyám. — Ki fog nekik enni adni?

— Mi többiek fogjuk őket segíteni — mondta Kriszto. — Azzal a kevéssel, amink van. Megosztjuk velük kenyerünket, mint a testvérek.

— Ez helyes, nagyon helyes... Kezet kell nyujtanunk egymásnak. Egyszer az aga egyik intézője megpofozott. Ekkor sem ültünk ölbetett kézzel. Ha egyedül lettem volna, megvert volna, mert erős volt. De egy fieri munkás rögtön közbelépett. Az árokba dobtuk az intézőt és egymás kezét fogva elmentünk.

Apám oly gyakran mesélte el ezt a történetet, hogy úgylátszott örökre bevésődött emlékezetébe.

— Valóban így történt — mondta anyám — de emlékszel, mi történt velünk ezután?

— Mi történt?

— Elkergettek bennünket és egy hónapig munka nélkül voltunk.

— Úgy van, de legalább azt tettem, amit tennem kellett.

Mindannyian szívből nevetni kezdtünk. Anyám

is. Vidámság ült ki az arcunkra, de azonnal el is tűnt.

— Egyszer az aga szitkokkal halmozott el bennünket. A sárga földig lehordott, szájából szünet nélkül ömlöttek a „tetves, mocskos” és hasonló szavak. Ezután megjelent a felesége, csunya, ferde képével és hozzámfordulva ezt mondta: „Büdös parasztasszony, aki sohasem mosdász és azt sem tudod, mit jelent élni...” És ezen a hangon folytatta, míg csak bele nem fáradt. Ezután visszament palotájába és nem láttam többé.

— Most még nagyobb gyűlölettel beszéltél, anyám. Mi ennek az oka? — kérdeztem.

— Azért vagyok én бүдös — felelte — mert egész napon át az ő piszkos pofájáért dolgozom?

— Mi ne sértegezzük az embereket — szólt Kriszto. Mondjanak, amit akarnak.

Sokáig beszélgettünk. Ez volt az első eset, hogy arról beszéltünk, ami a szívünkön feküdt. Mindannyian kerestük az okát ennek a sok szenvedésnek és nyomornak. De kihez forduljunk panaszainkkal? Időnként úgy tűnt nekünk, hogy mindez előre meg van írva és, hogy semmi sem változtathatja meg az idők folyását.

— De miért kell ennek így megírva lennie? Mit tettünk? Mit vétkeztünk?

— Nem — mondta Kriszto apámnak — semmi, sincs megírva mindezekből. Gondolkozz egy kicsit, ha magadnak dolgoznál, szenvednél?

— Nem — felelt egyhangúan apám és anyám. A megfagyott vér mintegy varázsütésre újra keringeni kezdett ereinkben.

Úgy tűnt, mintha egy hatalmas erő állana mellettünk és egy belső hang így szólt hozzánk: Sorstok a saját kezetekben van!

Kriszto felállt, vállára vette öreg köpenyét és eltűnt az éjszaka sötéttségében .

Kint havazott. Lefeküdtünk, hogy kicsit aludjunk, de az aga máris küldte szolgáját. Hallottuk szigorú hangját:

— Keljetek fel, itt az ideje. Ez az aga parancsa. Még éjfél sem volt.

Másnap sírva mentem haza. Zenel, az aga fia, fejbeütött egy vasdarabbal, mikor az udvaron voltam. Miután megütött, a házba menekült, majd kijött az erkélyre és a nyelvét öltötte rám:

— Úgy kell neked, tetves nyomorult, akinek még egy pár cipője sincs.

— Gyere csak le egy kicsit — válaszoltam a dühtől ökölbesorított kézzel.

— Nem jövök le... Nem jövök le — és újból a nyelvét nyujtotta rám.

Jó ideig ott maradtam a ház küszöbén, egy fekete kövön ülve, mint aki meghülyült és a földek felé néztem, abban a reményben, hogy meglátom apámat és anyámat visszajönni.

Nem jött senki. A sötétség leszállt, sötét lett a szobákon kívül is, ahol a patkányok és macskák nagy zajt csaptak. Sárga fény szűrődött be a fal egyik részén. Az utcai oszlopon függő lámpa fénye volt.

Mit tehettem? Egyik oldalon a folyó, a másikon a domb. Úgy figyeltek bennünket, mint a macska az egeret. Az üres szoba, az udvar, mely olyan volt most, mint a saját sírgödrünk, úgy éreztem magam, mint az idegen egy ismeretlen országban, lélek nélküli emberek között.

— Miért sírsz — kérdezte anyám, mikor hazajött a munkából, szőlővenyigékkel megrakodva.

— Zenel fejbevágott egy vasdarabbal — mondtam.

— Amilyen az apa, olyan a fia — mondta apám fejét csóválva.

Kézenfogtak és bevezettek a szobába. Fájó szívvel, de haraggal telve leültünk a tűz mellé. Egy nyáláb venyigét raktunk a tűzre. Jó ideig csendben maradtunk.

Kintről, a másik oldalról, sírás hallatszott, Adem lakásából, a másik udvarból. Minden este ugyanaz történt. A munkából visszatérve, férj és feleség veszekedni kezdtek. Az asszonyok, akik az aga házában laktak, gyakran kijöttek az erkélyre, hogy szórakozzanak a látványon. Annyira nevettek és olyan hangosan beszéltek, hogy éles hangjuk áthallatszott egészen hozzánk.

— Adem derék ember, de a túlsok munka idegessé teszi. Neki is van egy szobája, de még nyomorúságosabb, mint ez itt.

— Mit akarsz, ez így van. . . Akiknek van valamijük, azt teszik, amit akarnak. Ki vagyunk nekik szolgáltatva, annyit fizetnek nekünk, amennyi nekik tetszik.

Anyám lekuporodott, hogy felélessze a tüzet. A füst elöntötte a szobát. Nem lehetett többé megkülönböztetni a tárgyakat.

— Ne törődj vele asszony — mondta apám. — Egyszer rajtunk lesz a sor, hogy boldogok legyünk. Emlékszel Kriszto szavaira?

— Az lehet, de most szenvedünk, mint Kriszto maga. Ez a köhögés szétszaggatja bensőmet és nincs miből orvosságot venni. A fiunk beteg, láz emészt. Nem látod?

— Azt hiszed, nem veszem észre?

Szeretettel a karjába vett. Olyan heves szeretettel csókolta meg szememet, hogy még ma is, ha visszagondolok ezekre az időkire, érezni vélem apám ajkát, amint szenvedélyesen csókolja szememet.

— A dolgok nem fognak örökké így menni — mondta apám fejét rázva. Ami minket illet, mi meghalhatunk ilyen körülmények között, de ez nem jelenti azt, hogy fiunk nem fog boldog napokat megélni. Meddig tart még az agák zsarnoksága? Nem hallottad, mit mondott Kriszto Oroszországról? Ott megdöntötték az agák uralmát és a szegények, az elnyomottak végre szabadon lélegezhetnek.

Anyám és én hallgattunk. Apám ekkor meggyújtotta a cigarettáját egy darab újságpapírral és mélyen beszívta a füstöt, a szemünkbe nézett és így folytatta:

— Egy időben munkásként dolgoztam Korfu szigetének egyik falujában. Minden igyekezetem ellenére sem tudtam éhségemet csillapítani. Ekkor kéregetni kezdtem, ajtóról-ajtóra járva. A szegény emberek adtak időnként egy falat kenyeret, a többiek kinéztek az ablakon és dühösen kiáltottak rám: „Nincs semmink, amit adhatunk, menj dolgozni, naplopó.” Kinek mondták ezt? Nekem, aki éjjel-nappal gürcöltem.

És hozzánk fordult, mintha választ várna.

— Hagyd abba — mondta anyám. — Nem érünk rá a multa gondolni. Gondolj csak a jelenre. A napokban befejezzük a munkát az agánál. Mit csinálunk azután? Hová megyünk?

— Találunk majd máshol munkát. Ki ne fogadna fel bennünket, akik annyit dolgozunk egy falat száraz kenyérért. Egy darab száraz kenyér nem

kerül semmibe az agának. Ne aggódj emiatt. Ilyen munkát annyit találhatsz, amennyit akarsz.

És kényszeredetten nevetni kezdett. Kivillantak fogai, mintha dühvel és gyűlölettel harapni akart volna.

— Víz kell ahhoz, hogy a rizs beérjen. Mi csak beszélünk, de ki hallgat meg minket? Mondtam egyszer a többieknek: fogjunk össze, és ne engedjük többé, hogy az agák azt csináljanak, ami nekik tetszik. Otödért dolgozni, ahogy ők követelik, az nem nekünk való. És még ráadásul mi viseljük a költségeket is? Nem, ez egyáltalában nem megy... De senki sem hallgatott meg. Így, vagy úgy, mindegyik cserben hagyott.

— Hát félnek — mondta anyám. — Az agák nem tréfálnak. Hamar érted küldik a csendőröket, kikergetnek a házadból, munka nélkül hagynak. „Szabad” vagy, jogodban áll éhenpusztulni.

— Mondd csak, hát élet ez?

— Hallgatnunk kell. Nem tehetünk mást.

— Hány évünk van még hátra? Ezer? Többet ér, ha keveset élünk, de tisztességesen, mint így, ezt a nyomorúságos életet húzni. Ki ismeri jobban a gondokat, mint mi? De ha így maradunk, mint az ázott tyúkok, gyermekeink is ezt a nyomorúságot fogják megismerni. Egyszer — úgy mesélik — a tölgy megszólalt: „Növekedni fogok és felemelkedem egészen az égig. Nincs erő, mely megakadályozhatná tervemet.” De a tölgy mellett ott volt egy fejsze, ez meghallotta, mit mondott a tölgy, oda-sujtott és kidöntötte a fát.

— Beszélni, azt tudsz — mondta anyám, — de valójában, mit teszel?

— Mit csinálhatok egyedül? Egy fecske nem csinál nyarat.

— Jobb mindezt abbahagyni. Nem érünk el vele semmit. Hányszor beszéltünk már így! Mi hasznunk volt belőle?

Ezen az estén anyám nem beszélt többet. Egyszer-kétszer teljes erejéből köhögött, majd hanyattfekve elaludt.

— Jól van, jól van — mondta apám. Majd újabb cigarettára gyujtott.

— Meddig tart ez még így? Mennyi ideig? A végén majd mindannyian megértik, hogyan állnak a dolgok, ez kétségtelen. És akkor az, aki ügyes, ki fogja tudni vágni magát.

Hátradőlt a szénával töltött párnára és elaludt. Én még most is emlékszem arcára, szemöldökét kissé összehúzta, szemét félig lehúnyta, mint aki a távolba néz.

Én is elaludtam. De nem hosszú időre. Az intéző zörgetett ajtónkon.

— Keljetek fel, késő van.

A kakas még nem is kukorékkolt.

*

Az agának munkásokra volt szüksége. Egy napon így szólt apámhoz:

— Hozd el a fiadat is, jól megfizetjük.

— Tudom, tudom — válaszolta apám.

Úgy mentem munkába, ahogy voltam, mezít-láb, szakadt ingben. Én is az aga szörnyű igájába kerültem.

Az intéző reggeltől napnyugtáig felügyelt ránk, mint egy hóhér és hozzámfordulva, aki a legfiatalabb voltam, állandóan ezt mondogatta:

— Gyerünk dolgozni, ezért fizetnek! Apró kezemmel a hideg földre támaszkodtam. Valonában a

tél kemény. De élni kellett és én kénytelen voltam az olajbogyót szedni az agák kertjében.

Szüleim nem tudták részemre megszerezni, amire szükségem volt. Mind a hárman dolgoztunk és sohasem tudtuk éhségünket csillapítani. És este visszatértünk a földes szobába, szemben az aga fényűző házával, aki figyelt minket és látása félelemmel töltött el bennünket.

Néha az aga lóháton végigment a földeken, ahol dolgoztunk. Dühösen ordított ránk és utasította Dzsemilt, az intézőt, egy vérbeborult szemű, torzoborz bajuszú öreget:

— Nehogy elengedd őket, mielőtt az éjszaka teljesen leszáll.

Ez volt mindennapi szokásos mondása. Akkor álltunk munkába, amikor még éjszaka volt és csak akkor tértünk onnan vissza, mikor a szürkület már mindent elborított. Mentünk . . . Mentünk szünet nélkül . . . Liambelovéből Valonába, hosszú az út! A békák kuruttyolása és a kínzó éhség voltak elválaszthatatlan útitársaink. Mire a városba értünk, erőnk fogytán volt. Hosszú órákig tartó munka, egy hosszú út és egy darab kukoricakenyér — ez volt az életünk.

— Ebben az évben egy mázsa olajbogyónk terem minden fán — mondta egy nap az aga Dzsemilnek. — Az idén bőséges lesz a szüret, nem szabad tehát elvesztenünk egyetlen szemet sem.

És Dzsemil, híven urához, nem hagyott egy pillanatnyi pihenést sem részünkre. A teli zsákokat felrakták az aga kocsijára. Az aga egész korszókat töltött meg olajjal, míg mi a színet sem láttuk.

Egy napon, mikor a hideg különösen éles volt, a lábam megdagadt. Anyám karjába vett és sírva magához szorított. Halkan suttogott nekem gyen-

géd szavakat, nehogy az intéző meghallja. Könnyei a földet öntözték, és erre a látványra szívem megtelt gyűlölettel.

— Egy túske mehetett a lábadba — mondta anyám halkán. — Mama majd kiveszi, ha hazamegyünk, mert most az intéző folyton figyel bennünket.

És Dzsemil felé nézett. Dzsemil mindig úgy állt, mint egy görbe bot; mindenhol ott volt a szeme; egyik cigarettát a másik után szívta és időnként elkezdett kiabálni:

— Siessetek, ma minden áron végeznünk kell.

Munka közben mindig anyám és apám között helyezkedtem el. Keveset beszéltünk. Először is, mert az intéző megakadályozott ebben, de különben is mit mondhattunk volna egymásnak? Minden szó, amit kiéjtettünk, keserű, fájdalmas volt.

Néha apám így szólt:

— Ma megint későn végzünk és nincs mit ennünk vacsorára.

Anyám pedig szüntelenül ezt mondogatta:

— Nem vettél petróleumot. Ezek a nyers venyigék megvakítanak bennünket.

Némelykor a heves szélről az olajfák ágai letörtek. Az intéző, miután kiválasztotta magának a legnagyobb darabokat, nehéz léptekkel felénk jött és így szólt:

— Vigyétek el magatoknak ezt a fát. Melegedjétek ma este, mert nagyon hideg van. Látjátok, hogy gondol rátok az aga! Fát ad nektek a járandóságotokon felül. Ti se takarékoskodjatok az erőtökkel, megértettétek?

Nevetni kezdett. Mi ott álltunk. Anyám alig tudott lélekzeni — nemrég mellhártyagyulladás volt — és teste reszketett a hidegtől. Apám karját keresztbefonva nézett az intéző szemébe és én me-

zítláb, kócosan ezt mondtam magamban: „Ó! Ha egyszer a kezem közé kerülnél!”

Egész nap gyűjtöttük az olajbogyót, anélkül hogy magunknak csak egy marékkal is vehettünk volna belőle. Ki engedte volna meg ezt nekünk? Néha találtunk száraz bogyókat, amit „stafide”-nek neveztek. Anyám a zsebébe tette ezeket és este otthon megettük, de ez a játék veszélyes volt. Egyszer az intéző apám tarisznyájában megtalált néhány „stafide”-t és megfenyegette érte.

Mikor hazaértünk, megszámoltuk a „stafide”-ket, amiket sikerült félretennünk. Néha húsz volt, máskor harminc, ritkán negyven. Miután ettünk belőle, anyám félretette a megmaradt „stafide”-ket.

És éjszaka, amikor aludtunk a földes szobában, álmunkban mormolt, összefüggéstelen szavak hangzottak: „Itt az intéző... Öt mázsa olajbogyó... húsz stafide... Miért nem vettél egy kis petróleumot? ... fáj a lábam... éhesek vagyunk... hideg van... hideg van...”

Éjfél tájban az intéző durva hangja hasított fülünkbe:

— Az aga parancsa, keljetek fel, késő van.

Esett. A szoba közepén egy öreg tál megtelt vízzel. A levegő minden oldalról behatolt szobánkba, a fából és nádból készült falak kezdtek széthullani. A tetőn levő nagy lyuk most egy farkas fenyegető torkához hasonlított.

— Hát már soha sem találunk egy tisztességes szállást, ahol a levegő nem hatol be mindenfelől — kérdezte anyám.

— Az aga nem fog elengedni bennünket, mielőtt a munkát elvégezzük...

Előző este az aga eljött hozzánk és veszekedett apámmal.

— Hasztalan vitatkozni — mondta apámnak. — Vagy összegyűjtitek az olajbogyóimat, vagy nem adok nektek egy fillért sem.

— De mit együnk — kérdezte apám. — Szükségünk van egy kevés pénzre, hogy egy véka kukoricát vásároljunk magunknak.

— Van kezesed?

— Nincs, nincs — ismételte apám.

Az aga, új köpenyében, ostorral kezében, ajtónk küszöbén állt.

— Ha nincs kezesed, nem adok neked semmit. Nem bízom benned, kezesre van szükségem.

— Nekem nincs kezesem — ismételte apám.

— Hogy van, vagy nincs kezesed, nem érdekel. Én munkát kívánok. Ezer olajfám van és nem is tudom, hány munkásra van szükségem.

Szemben látható volt Szazani szigete. A nap ragyogott és a tenger hullámai, amik egybeolvadtak a láthatárral, rossz emlékként maradtak meg számomra. Én akkor nem tudtam élvezni ezt a látványt. Gyermeki szívemben nagy harc dúlt, és nem maradt hely benne a virágok illatának, a tenger hullámainak, a napnyugtának. Éhes voltam, szívemben csak gyűlölet és gyilkos méreg volt.

— Semmit sem adok neked kezes nélkül — ordította az aga. — Nincs semmid, amit zálogul adhatsz nekem?

— Mi lehetne az — kérdezte apám.

— Egy szőnyeg.

— Nem... az nincs nekünk — válaszolta apám.

— Valamilyen edény?

— Van egy kis tálunk... de használhatatlan.

— Nincs valami gyűrűtök?... Egy pár arany fülbevaló?

— Nincs.

Anyám, apám és én ott álltunk. Az aga kérdezett, mi feleltünk. A szívünk úgy dobogott, mint egy kalapács. Szótlanul néztük egymást.

Mikor az aga elment, anyám sírni kezdett. Oda mentem hozzá és homlokon csókoltam, aztán elaludtam a földön.

Ezen az éjszakán végsőkéig kimerülten feküdtünk le és keltünk fel.

A nap úgy telt el, mint rendesen. Értelmetlenül néztünk egymásra.

Az elbeszélések, a mesék, a tréfák, a dalok és az öröm mind messze voltak. Lelki szemeink előtt kenyérrel megrakott nagy tálak vonultak el.

Néha egy hangot hallottunk, ami áthatolt a hézagos falon és ezt mondta:

— Ha nincs kezesed, nem adok kukoricát.

*

Az utolsó nap történt. Az aga így szólt:

— Amint végeztetek, azonnal el kell menetek. Szükségem van erre a helyiségre az állatok részére.

Este kértük, hogy számoljanak el velünk. Az aga az ajtónkig jött, ceruzával a kezében:

— Megcsináltam az elszámolást. Mindössze egy véka kukoricával tartoztok. Majd a jövő évben letudjátok ezt a tartozást.

— Hogyan? — kiáltotta apám.

— Hogyan? — kiáltotta anyám, arcát kezébe temetve.

— Hogyan? — mondtam én is és szemem megtelt könnyel.

Megdermedt bennünk a lélek. Négy hónapig

dolgoztunk egy falat kenyérért, s a leszámolásakor még mi voltunk adósok.

A szobába menekültünk és egymásra néztünk.

— Ezúttal újból hiába dolgoztunk — mondta apám. — Még egy véka kukoricánk sem marad. Igen... — tette hozzá dühösen. — Nincs nap baj nélkül. Bizony nincs.

— Nem mozdulunk innen — felelte anyám. Hová mennénk?

— Én is ezt gondolom. Nem mozdulunk innen. Mit tehetnek velünk?

Az intéző tízszer is odajött mondva:

— Üritsétek ki a szobát, mert az állatok megérkeznek.

— Nem mozdulunk, nincs hová mennünk.

— Menjetek, ahová akartok, szükségünk van a helyiségre.

Az aga személyesen jött el. Kifogyott a türelmünk, nem tudtuk magunkat tovább türtőztetni.

— Amíg volt munka, itt tartott, most szégyenkezés nélkül elkerget bennünket. Hová menjünk?

— Ha így nem értetek a szóból, másképpen is tudok viselkedni.

— Csináljon, amit akar.

Anyám kiállt az ajtó küszöbére.

— Nem elég, hogy a csontunk velejéig kihasznált bennünket, most meg ki akar dobni az utcára. De vegye tudomásul, nem megyünk el. Nem.

Anyám az aga háza felé tekintett, mikor az aga felesége megjelent az erkélyen.

— Takarodj nyomorult boszorkány — mondta anyámhoz fordulva.

— Nem megyünk el, bármit is tesznek.

Nagy vita keletkezett. A környékről több aszszony is segítségül jött. Kriszto felesége kibomlott

hajjal az emberekhez lépett és férfias hangján elkezdett kiabálni:

— Az éhség tart, ameddig tart, egyszer úgyis végetér. Ne törődjeteK vele.

Az aga és emberei az ablakok mögött és az erkélyen maradtak. Egyikük sem mert kijönni.

— Jöjjetek ki egy kissé... Jöjjetek ki, hogy lássunk benneteket...

— Miért menjünk ki? Itt meleg van és bőven van élelmünk — mondta az aga felesége.

Ebben a pillanatban heves zápor kezdődött. Az emberek elszéledtek. Mi visszatértünk nyomorúságos szobánkba és egészen a szoba mélyére húzódtunk, oda, ahová a víz nem szivárgott be.

Ekkor vettük észre, hogy az intéző felmászott a tetőre és szedte le a cserepeket. Leszedett egyet, kettőt, hármat... Leszedte az egész tetőt.

— Leszedik a tetőt a fejünk felől — kiáltotta apám.

— Leszedik a tetőt a fejünk felől — suttogta anyám.

— Leszedik a tetőt a fejünk felől — mormoltam én is.

És most az eső szabadon zuhogott a földes szobába. Nagysietve összeszedtük holminkat és kimentünk.

— Az aga parancsa — szólt le hozzánk az intéző a tetőről.

Éjszaka volt és egyedül maradtunk.

Gyűlölettel telve távoztunk. Már nem emlékszem, hová mentünk.

— Mikor elmentünk — mesélte nekem később apám — az aga visszarakatta a tetőt és állatokat helyezett el abban a helyiségben, amelyikben mi laktunk.

SZERÉZZ NEKEM EGY ABÉCÉS KÖNYVET

Ezeknek a szegény embereknek a fiai dolgoznak most azon, hogy Albániában emberhez méltóan lehessen élni. Olvastam Mark Ndoja, Sterjo Spasse, Jaku Hodzsa, Fatmir Gzsata, Zihmi Szako, Shefret Muzarai, Dhimiter Shuterizi (Aragon fordítója) írók műveit is. Az ő írásaik is ugyanerről tanúskodnak. Megmutatják a feudális ország hosszantartó nyomorúságát, majd a szabadságért vívott küzdelmet és azt a rendkívüli reményt, mely a szíveket eltöltötte. Ezeket a műveket a nép nyelvén írták. Végtelen egyszerűséggel, közvetlen és erőteljes stílusban, ami önmagában véve költői, ahogy költői az őszinteség, mert megtisztítja a világot a társalgás és a jó, vagy rossz modor minden sallangjától.

Bevallom, nem gondoltam arra, hogy Albániában még ilyen téren is fogok bizonyos dolgokat tanulni, de nagyon érdekes látni, hogyan alakul ki az irodalom egy új világban, ahol biztos lehet az ember, hogy nincsenek színlelt dolgok és hogy az emberek, akik irodalommal foglalkoznak, nemcsak tettetik azt, hogy ők „népiesek”. Mutattak és le is fordítottak nekem költeményeket, melyeket az utolsó években a nemzet életének különböző kö-

rülményei között írtak. Természetesen ezek kissé irodalmibbak, találni bennük hasonlatokat, melyek a mi szemünkben kissé elcsépeltnek tűnnek. De ha jól meggondoljuk, megértjük, hogy ezek az egyedül lehetséges hasonlatok, egyrészt azért, mert teljesen megfelelnek e nép hagyományainak, mely mindezideig majdnem kizárólag katona- és hegyi-nép volt és életének nagy pillanataiban a homéroszi nyelvhez tér vissza, mikor a „villámgyorsaságú kézről” beszél, mikor azt mondja valakiről, hogy „szelid, mint a bárány”, mikor egy ellenállhatatlan mozdatot egy „rohanó folyóhoz” hasonlít, másrészt pedig, mert ezek valójában az egyedüli lehetséges hasonlatok, hiszen nem lehet százféléképpen a szívekre és ugyanakkor nagyszámú emberre egyszerre hatni. Bár ezen a téren az, ami meglepő, kétségtelenül az eredetiség varázsával hat, de nem kelti a megszentelt szavak megrázó hatását, melyek magukban hordozzák a romantikát, sőt az évszázadok folyamán összesített minden regényességet is.

Itt van például Mark Ndoja egy alkalmi versének néhány szakasza. Ez egy durazzói tengerész története, aki néhány hónappal ezelőtt, midőn három tisztet szállított csónakján, parancsot kapott, hogy Olaszországban vessen horgonyt. A parancsot megtagadta. Küzdelem kezdődött a kis hajó fedélzetén, végül a tengerész az árulók holttestével tért vissza Durazzóba.

Feneketlen sötétjében az éjnek

Rohannak a tajtékos habok

S nézzétek csak — mint szennyes rongy,

Mit valaki félredobott —

Földön hever az árulás.

Akár el is halványodhattok most már

*Ti vakítón fénylő csillagok,
 Mert ami fényesség volt az égen,
 Az immár idelenn ragyog,
 Homlokán a diadalmas hősnek.
 Ott ragyog a vakító csillag,
 Amely tegnap még vezetett
 Hadsereget és tömeget
 A dicső forradalomba.
 Üdv néked győztes forradalom!
 És áldott legyen a hős neve,
 Mert rettenthetetlen volt szívében
 És nem remegett meg a keze,
 Mely három árulón hajtotta végre
 A Nép ítéletét.*

A népi Albánia irodalma a mult nyomorúságán és rabszolgaságán kívül foglalkozik a felszabadító harcokkal, a függetlenségért és a forradalom védelméért folytatott küzdelemmel s az új életkörülmények problémáival is. Nem könnyű megmagyarázni egy öreg parasztnak, aki úgy viselkedett, mint egy hős, hogy ez még nem elég, és hogy még meg kell tanulnia olvasni, mint egy kis gyermeknek. Egy nagy győzelem történetét mondja el Zihmi Szako. „Vitézségi érem” című novellájában:

Kora reggel, mikor az Argirocastróból érkezett bajtárs távozni készült, Rizso, Télo apó és más parasztok elkísérték egészen a falu alatt vezető útig és összeölelkeztek mint a testvérek.

Visszafelé közrefogták Télo apót. Rizso és számos paraszt visszajött vele. A gyermekek Télo apó elé mentek és örömmel néztek rá. Télo apó megsímogatta és megölelte őket, mint a saját gyermekeit.

*A Tanácshoz érve, Téli apó elvált tőlük.
Megragadta Rizso kezét. Újból átölelte őt és
így szólt:*

*— Rizso, szerezz nekem egy ábécés köny-
vet... Esküdj meg az életedre, hogy megszer-
zed...*

*

De az, amit az albán irodalom még nagyobb
erővel fejez ki, az a Szovjetunió szeretete, megin-
gathatatlan bizalom Sztálin iránt. Hallgassák meg
Aleks Caçit.

*Ütésre emelt a proletár ökle,
Gyáros és földesúr
Reszket és fél,
Így fél, így reszket
A sötét hazugság,
Mikor az igazság napja kél.
Vigasztalan éjben
Elcsigázott álmát
Kizsákmányolt munkás
Sóhajtván alussza,
De dübörgő robaj
Riasztja álmából,
Zeng a szabadság himnuszát
És látja, hogy az égen
Miként tűnik fel
A fényövezte zászló,
Zászlaja a Pártnak,
Rajta a győzelmes
Kalapács és sarló!
Ércből formált a kéz,
Mely tartja a rúdját
S fenn lobogtatja.*

*Tiéd e kéz, Sztálin!
Minden dolgozónak
Gyámolító atyja,
Sztálin . . .
S kinek háza, földje
Kegyetlen, kapzsi bég
Prédájává lett,
A muzaki parasztja
Új reményre gyúlva
Hallja e nevet
És nyomorúságos kunyhójában
Így kiált fel fájdalmában:
Adj nekünk bátorságot, Sztálin!*

A MINARET ÉS A TORNYOK

Albánia képe, ahol a mult még szorosan egybeolvad az új élettél, nagyon tökéletlen volna, ha nem állnánk meg egy percre civilizációjának és történelmi hagyományainak egyik alapvető jellegzetességénél.

Vallási szempontból Albánia népe többségében muzulmán. Az albánok áttérése a muzulmán vallásra viszonylag újkeletű. A XIII. században Dél-Albánia és Közép-Albánia majdnem egész lakossága ortodox vallású volt, míg Észak-Albánia lakossága katolikus maradt. A török megszállás után az albánok még elég hosszú ideig keresztények maradtak. Elvben egyébként a törökök nem térítettek. Mégis idővel úgylátszott, hogy az áttérés a muzulmán vallásra, lehetővé teszi egy bizonyos fokú önkormányzat megőrzését. Valójában az áttérés nem volt behódolás, hanem módot adott arra, hogy a helyi lakosság olyan jogot biztosítson magának, mely egyenrangúvá teszi a törökökkel. Különbenis, a katolikusok Rómától, az ortodoxok pedig a konstantinápolyi patriárkátustól függtek, a muzulmánoknak ezzel szemben vallási szempontból csak igen laza kapcsolatuk volt a szultánátussal. Ilyen

körülmények között az albán lakosság igen erős hazafiassága, vallási téren való természetes türelmesége, könnyebben alkalmazkodott a muzulmán váláshoz. A XVIII. században az áttérések gyakoriabbakká váltak és a legújabb számadatok szerint Albániában több mint 800 000 muzulmán van, 192 000 ortodox-al és mintegy 100 000 katolikussal szemben. A muzulmánok egész Albániában szétszórtaan élnek, de főleg Közép-Albániában, ahol a túlnyomó többséget alkotják. Két csoportra oszlanak: a szunnitákra, akik a szokásos szertartásokat gyakorolják és a külön szektát alkotó bektacsikra, akiknek száma sokkal kisebb, de akik nagyon befolyásosak.

Az albániai muzulmán egyházat 1922-ben alapították, a Tiranában megtartott első muzulmán kongresszus alkalmából. Ez a kongresszus megszakította a vallási kapcsolatokat Törökországgal és kihirdette az egyház függetlenségét.

Ezidőszerint Albánia Európa legnagyobb, népi demokratikus rendszerben élő muzulmán-közössége. Ezért különösen érdekes megtudni, hogyan gondolkodnak az albán muzulmánok a rendszerről és mit tesz a rendszer értük.

Az alkotmány néhány alapvető rendelkezésben szabályozza az egyház és az állam viszonyát:

„Minden állampolgár részére biztosítva van a lelkiismereti és vallásszabadság.

Az egyház független az államtól.

Az egyházak teljes vallásszabadságot élveznek, szabadon gyakorolhatják vallásukat és szertartásaikat.

Tilos a vallást és az egyházat politikai célra felhasználni.

Az állam anyagilag támogathatja az egyházakat.”

Hogyan alkalmazzák ezeket a rendelkezéseket? Ez az, amit megkérdeztem az albán muzulmánok két fő egyházi vezetőjétől, a szunniták és a bektacsik vezetőjétől.

A bektacsiknak többmillió követőjük van az egész világon, de különösen Arábiában, Törökországban, a Balkánon, sőt még Amerikában és Ausztráliában is. A felekezet feje Albániában él, ahol a bektacsiknak 68 kolostoruk van. Baba Ahmed Muftár Dedei, a bektacsik világi főnöke, Tirana környéki kolostorában, hívei körében fogadott. Fehér és zöldszínű turbánt, és övében cizellált tört, méltóságának jelképeit viseli.

„Nekünk, bektacsiknak — mondotta nekem — külön felfogásunk van a szertartásokról és a Korán előírásainak betartásáról, de Mohamed Koránja egyesít bennünket a világ összes muzulmánjaival. Filozófiánk a humanizmus. Azt akarjuk, hogy az ember valóban ember legyen. A bektacsik hazája az egész világ.”

Elmondotta nekem, milyen szerepet játszottak a bektacsik Albánia felszabadító harcában: huszonnyolc pap és közel hatezer bektacsi esett el fegyverrel a kezében. A bektacsik magas beosztásba kerültek a néphadseregben. Most minden erejükkel az új Albánia felépítésén dolgoznak.

„Megtehetjük, mert szabadok vagyunk. Tiszteletben tartják hitünket. Az állam segítséget nyújt kolostoraink újjáépítéséhez. Ez a segítség kiegészíti saját munkánk jövedelmét és az önkéntes hozzájárulásokat.”

A bektacsik főnöke ezután vázolta a muzulmánok helyzetét a világon. Beszért a Szovjetunióban élő muzulmánokról. *„Tudjuk, hogy szabadok, hogy a szovjet alkotmány biztosítja részükre a szabadságot.”*

Baba Ahmed Muftár Dedei kért bennünket, hogy adjuk át meleg üdvözlétét Észak-Afrika muzulmánjainak:

„Vegyenek példát rólunk — tette hozzá — és küzdjenek az imperialista járom alóli felszabadulásukért.”

És az egész világon élő bektacsik millióinak főnöke biztosított arról, hogy jelszavuk ma: *„Mindenholt, minden körülmények között, elsősorban a békéért harcolni.”*

Hafiz Musa Hadzsi Alinál, a szunnita ortodox muzulmánok főnökénél ugyanezt a bizalmat, a nép állama iránt érzett hálának ugyanezt az érzését találtam.

Hadzsi Ali mindenekelőtt aláhúzta annak a segítségnek jelentőségét, melyet egyházközségük az államtól, nehézségeinek leküzdésére kap.

„Földünk jövedelme nem elegendő, de ebben az évben másfélmillió lek összegű támogatásban részesülünk. A hivatalos működést kifejtő hívőket az állam fizeti. Ez 90 szerzetesre, valamennyi prefektura muftijára és egy bizonyos számú mecset imámjára és müezzinjére vonatkozik. Tiranában van egy papi iskolánk, melyben a fiatalemberek három évig tanulnak. A tanítás alapja a vallásoktatás, az arab és albán nyelv, de az állam tantervének egyéb anya-

gát is tanítják. A növendékek között sok szegényparaszt származású gyermek van, akik ösztöndíjasok."

A kormánynak és az albán Munkapártnak a köztársaság muzulmánjaival szemben tanúsított baráti magatartása meghozta gyümölcsét. A muzulmánok teljes odaadással vesznek részt az építés munkájában.

Hafiz Musa Hadzsi Ali, különösen Algir, Marokkó és Tunisz muzulmánjaihoz intézve szavait, kijelentette:

„Muzulmán testvéreinknek tudniok kell, hogy az albán nép állama teljesen biztosítja szabadságunkat."

Hafiz Musa Hadzsi Ali hozzátette, sajnálja, hogy a muzulmán országok népei ezekben a kérdésekben még nem eléggé tájékozottak. A maga részéről elítéli egyes muzulmán rádiók, mint az angol-amerikai ellenőrzés alatt álló egyiptomi rádió rágalomhadjáratát és élesen szembehelyezkedik az Arab Liga és Abdullah, Transzjordánia királyának igényeivel.

„Azt hiszem, — tette hozzá — hogy ezek az emberek elárulták saját népük érdekeit, az Izlám érdekeit. Ez az igazság."

Befejezésül Hadzsi Ali megbízott, hogy adjuk át üdvözlét a francia birodalomban élő összes muzulmánoknak.

„Egyesülniök kell. Helyük az imperialista-ellenes táborban, a béke hívei mellett van."

Az albániai muzulmán felekezettel kapcsolatban felmerült természetesen az a kérdés, hogy az ortodox és katolikus felekezetekkel összehasonlítva,

többé-kevésbé haladó erőnek tekinthető-e. De ha jól meggondoljuk, ez a kérdés feltevésének elég felületes módja, melyből nem vonható le megfelelő értékű következtetés. Bizonyos például, hogy egyes vallásos szertartások betartása egyáltalán nem egyeztethető össze a modern élet követelményeivel. Ezért van az, hogy Albánia egyes vidékein, ahol a sertéstenyésztés kitűnő eredményekkel járna, még mindig nehéz olyan muzulmánokat találni, akik hajlandók ezzel foglalkozni. Így az albán életnek számos olyan apró mozzanata van, mely hozzájárul az ország színességéhez, de kétségtelenül a mult lezárult fejezetéhez tartozik. Ennek ellenére téves következtetésre jutnánk, ha ezen a téren általánosan ítélnénk. Ha igaz is például, hogy az ortodox többségű vidékek életszínvonala és civilizációja általában magasabb, világos, hogy a vallásnak ehhez semmi köze, hacsak nem közvetve, annak a ténynek következtében, hogy nagyon hosszú időn át a polgári kereskedőréteg az államhivatalokból és a közigazgatásból általában kizárt ortodoxok soraiból került ki. A muzulmánok ezzel szemben főleg feudális főurak, vagy nyomorban élő parasztok voltak.

Végül nyilvánvaló, hogy a török uralom, ott ahol szilárdan meg tudta vetni a lábát, többé-kevésbé légüres teret hagyott maga mögött. Kivonulása után ez a közigazgatási és katonai rendszer kevés tanújelét hagyta maga után egy igazi civilizációnak. Ez a nagy különbség például köztük és a spanyolországi arabok között. Albániának nincs toledói Alcazarja, sem granadai Alhambrája és ennek semmi köze a valláshoz, ami azonos volt. Az új Albániában ezeknek a kérdéseknek egyébként sincs jelentőségük. Nagyfokú kölcsönös türelmesség, a gyakori áttérések egyik vallásról a má-

sikra, fokozatosan megszüntették a vallási villongásokat, amik időnként hevesek voltak, de sohasem annyira, hogy a nemzeti érzést elnyomták volna.

A közös erkölcsök és hagyományok, a közös küzdelem a megszállók és hódítók ellen, akik hol muzulmánok, hol keresztények voltak és akik szembeállták magukat muzulmánokkal és keresztényekkel egyaránt, ez az, ami jelentős és mély nyomot hagyott az albán nép nemzeti érzésében.

Egyedül a katolikus egyház — és ezt meg kell mondani — látszott hosszú ideig idegen testnek az albán életben. A Vatikán közvetlen képviselőjének, a shkodrai (Scutari) apostoli megbízottnak ellenőrzése alatt, a katolikus felekezet nemzeti kisebbségnek tekintette magát és minden jogalap nélkül, ennek jogi és politikai elismerését követelte. A katolikus egyház, ellentétben a muzulmánokkal és az ortodoxokkal, még ma is nyíltan reakciós magatartást tanúsít. 1946 elején a shkodrai katolikus egyház összeesküvésének leleplezése felfedte a templomokban és kolostorokban elhelyezett fegyverraktárakat.

Végül, míg a muzulmánok és különösen a bektacsik nyíltan a népi kormány mellett foglaltak állást és az ortodoxok, vallásuk közössége ellenére határozottan tiltakoztak a görögök követelései és kihívásai ellen, addig a katolikus egyház kifejezetten ellenséges magatartást tanúsítva, elszigetelte magát. Ezzel aláhúzta azt a tényt, hogy hosszú éveken keresztül az olasz fasizmus kiváltságos eszköze volt.

Ez nagyjából a vallási helyzet Albániában, amiről, a katolikusokkal kapcsolatos kérdések kivételével, elmondhatjuk, hogy nem vet fel komoly problémákat.

NINCSENEK TOBBÉ „URAK” ...

A szocializmus alapjait egy olyan országban megvetni, mint Albánia, nehéz vállalkozás volt. Látva azt, hogy mi maradt fenn a régi világból, megérthetjük a nehézségeket, melyekkel az új világ építői szembetalálták magukat. Az elnyomás rendszerei, melyek öt évszázad óta egymást követték Albániában, az országot szinte elképzelhetetlen nyomorba taszították. Mindent, az alapoktól kezdve mindent újra kellett kezdeni. Nem volt vasút, alig volt út, kivéve azt a néhány stratégiai útvonalat, melyet az olaszok építettek Görögország ellen irányuló támadásaik céljára. A nép nyomorban és tudatlanságban élt (a népesség 75 százaléka írástudatlan volt), a nagybirtokokhoz kötve, a földet kezdetleges eszközökkel művelve. Nem volt cipő, nem volt ruha, nem volt ipar. A városokban kizárólag azok az épületek voltak megfelelőek, melyekben a feudális nagykereskedők, az udvar és a fasiszta „hierarchia” tagjai laktak.

Képzeljük el a XX. század Európájában a középkori Franciaország egy sarkát, mégpedig egy katedrálisok és városok nélküli középkort. De mindennek ellensúlyozására egy népet, melynek kiváló

tulajdonságai meglepők és csodálatraméltók: klasszikus egyszerűség, a jövőbe vetett megrendíthetetlen bizalom.

Magam előtt látom a hegyek között azt az öregasszonyt a görög határ közelében. Fiát néhány nappal előbb ölték meg, mikor a monarchofasiszta támadók ellen védelmezte tanyáját. Házában fogadott bennünket, férjével és fiaival. Leültünk a földre, a gyapjuszőnyegekre és ő elmondta élet-történetét. Keleti szokás szerint nagy udvariassággal beszélt, megválogatta szavait, hosszú szüneteket tartott, hogy meggyőződjön róla, megértettük-e és többször félbeszakította elbeszélését, hogy megkérdezze, jól érezzük-e magunkat nála és nincs-e valami kívánságunk. Elmondta, hogy hosszú életet és sikert kíván a nép kormányának és a Pártnak, mert földet adtak neki és megvédték a hazát. Kívülről a tyúkok kotkodácsolása, a hosszúszarvú bivalyborjúk éles bögése hallatszott be a nap-sütötte szobába. Elmondta, hogy fia szabadságon volt otthon, mikor éjszaka meghallotta az ágyúk zaját. Felkelt, magához vette revolverét és elbúcsúzott szüleitől. Egész éjjel harcolt. Reggel elesett.

„Fiaim — mondta — mind becsületes emberek. A házuk felét lerombolták. Még sok mindenünk hiányzik, de a felszabadulás előtt mindössze két hektárunk volt. A földosztás során három hektár földet kaptunk. Most öt hektárunk van, egy tehenünk, egy lovunk, tíz tyúkunk és szövetkezetünknek 78 ökre. Megtanultunk olvasni. Egyik fiúnk már elvégezte a negyedik osztályt.”

Megkérdeztük, hogy látja a jövőt. Azt mondta, hogy hamarosan lesznek méhei és juhái. Tudja,

hogy országszerte a férfiak, nők, fiatalok művelik a földet, robbantják a sziklákat, építik a gátakat.

Képzeld el, milyen volt ennek az öregasszonynak a fiatalsága ebben az elhagyott faluban, mik voltak a reményei, mit tudott a világról. Képzeld el ezeknek az örömtelen és céltalanságában kétségbeejtő munkától elkínzott embereknek a nyomorúságát.

És most hirtelen a bizonyosság, hogy az élet megváltozik, hogy ott lent Tiranában már nem urak, hanem bajtársak vannak, férfiak, akiket a partizánok élén látott haladni, akiket férje és fiai bujtattak, segítettek, akikkel együtt harcoltak.

Egy más alkalommal a Duresből (Durazzo) vezető úton egy öreg paraszttal találkoztunk. Ünneplő ruha volt rajta, térdben szoros fekete nadrág és fehér fez. Megkérdeztük, hová megy így. Szemét hamiskásan összehúzta:

„Tiranába? — Nem. Elbasániba? — Oda sem. Sokkal messzebbre. Nos, nem találják ki? Moszkvába! Tagja vagyok a szövetségben dolgozó parasztok azon csoportjának, akiket Sztálin elvtárs meghívott.”

Megkérdeztük, mit gondol minderről. Nevetett, aztán így szólt:

„Apám mindig azt mondta, hogy Moszkvába három évig tart az út. És most repülőgépen egy nap alatt ott leszek. Alaposan körülnézek ott, hogy megtudjam, hogyan bántak el a kulákokkal.”

Beszélt a szövetségéről. 45 család szövetkezett, 145 hektáron, melynek 70 százalékát nagy-

birtokosoktól sajátították ki. Ezidőszerint 30 pár ökrük, 20 tehenük, 500 birkájuk, 30 méhrajuk van, bár a szövetkezetet csak 1947 februárjában alapították. Hét család nem tagja a szövetkezetnek.

„Természetesen hagyjuk őket szabadon gazdálkodni, de ahogy sikereinket látják, meg gondolják magukat. Egyszer majd jönni fognak. Mindíg azt mondják: «Később, tavasszal», majd «ősszel», de nézik juhainkat, ökreinket, dohánnyunkat, jönni fognak.”

És mi van a kommunistákkal, vannak köztetek kommunisták? Azt mondta: igen, van néhány, ő maga is kommunista. És mi a különbség? Gondolkozott: *„A kommunisták sohasem mondanak nemet, ha tenni kell valamit.”* Jó utat kívántunk neki, „hosszú életet” és ő elindult a város felé, ahol ki-gyulladtak az Albán-Szovjet Barátság hónapjának tiszteletére rendezett díszkivilágítás fényei. Még egyszer visszafordult:

„Azt kérdeztétek tőlem, mit jelent nekem az, hogy Moszkvába megyek. Hát igen, az újjá-születést. Igen, másodszor születek így meg.”

Ezt a hitet, ezt a tiszta és nemes egyszerűséget, amit a parasztoknál találtunk, megtaláltuk a munkásoknál is.

Itt vagyunk egy reggel, amint a sárban tocso-gunk, annak a vasútvonalnak felavatásán, mely a Tirana melletti textilkombinátot fogja összekötni a múlt évben befejezett fővonallal. Az a vasútvonal, amit ma avatnak, csupán hét kilométer hosszú. De az ifjúság építette. Az ifjúság itt van körülöttünk,

kiabálva, énekelve, zászlókat lobogtatva. Néhány perc múlva, mikor a piros zászlókkal díszített vonat elindul, a fiúk és leányok meg fogják rohamozni, megkockáztatva, hogy elgázolja őket.

A tomboló lelkesedés közepette egy csodálatos személyiség vonja magára a figyelmet. Magas, kifogástalanul öltözött férfi, szarvasbőrkesztyűs kezeit jólszabott öltönye fölött összefonva, álmodozásba merül. Ez a francia követ a „nyugati” hatalmak egyetlen képviselője Tiranában. Mit jelent az ő számára ez a látvány? Megfejtethetlen rejtély.

Végül mégis, az általános lelkesedéstől elkapva, ajkán könnyű mosollyal, feltűri nadrágját és felszáll a vonatra, mely a kombinát munkásainak üdvözlése közepette sebesen elindul.

Néhány nappal ezelőtt a követ a nyilvánosság előtt kijelentette, hogy Albániában nyugalom és rend van. Kétségtelen, hogy a Quai d'Orsay húzta az orrát, de nem lehet mindig, minden időben és mindenkinek hazudni.

Ez az, ami szembeötlő. Szembeötlő az, hogy ezeknek az embereknek, gyermekeknek, ezeknek a fiatal lányoknak egyetlen szenvedélyük, egyetlen vágyuk: építeni. Megváltoztatni az életet.

Ez a textilkombinát, mely egész Albániát ruhával látja majd el és fedezni fogja az albán nép teljes textilszükségletét, úgy hiszem magábanvéve kifejezi reményeiket. Az albán nép ma még igen egyszerűen ruházkodik. Csak a legszükségesebbel van ellátva. Ez azonban a gyarmati elnyomásnak, a háborúnak öröksége. Ezt az állapotot fogja megszüntetni a textilkombinát.

Az üzem 1950-ben készül el, a Szovjetuniótól kapott gépekkel szerelték fel. Munkások százai dolgoznak itt éjjel-nappal: a fiatalok erejük meg-

feszítésével tolják a taligát. Versenyre hívják egymást. Minden fal, melyet az előírányzottnál gyorsabban emelnek, külön győzelem. Nem kell már soká rongyokban járni, ezt mindenki tudja.

Barakjaikban, ahol új, kényelmes házuk felépítéséig laknak, öregeket is láttam a fiatalok között. Néhány héttel ezelőtt egy teherautó, amely önkénteseket hozott Észak-Albániából, felborult és kigyulladt. Több ifjú elpusztult. Az ő apáik vannak itt: „*Mi helyettesítjük fiainkat — mondták — úgy fogunk dolgozni, ahogy ők dolgoztak volna.*”

Ezeknek a fiatal fiúknak élettörténete majdnem mind azonos: partizánháború, majd fokozatos ráeszmélés arra, mit kell tenni, hogy a világ igazságossá és emberhez méltóvá váljék. Találomra kiválasztottam közülük egyet: alacsony volt, élénk, barnaarcú, csillogó szemekkel. A háború idején összekötőként dolgozott. Megtanult írni, olvasni. Árva volt. Szüleit az olasz-görög háború alatt ölték meg. Megkérdeztem, miért van itt. Fel akarja építeni a gyárat, hogy felöltözhessenek. Később munkás akar lenni, a gyár technikusa. Tudja, az állam mindenben segíteni fogja, hogy az lehessen. Tudja, hogy mindez lehetséges. Megkérdeztem, mit olvasott. Olvasta a *Don Quijotét*, *Csapajevet*, Gorkijtól az *Anyát*. Megkérdeztem, mit gondol ezekről. Azt mondta, hogy az *Anyá* „eléggé” igaz könyv. Miért nem egészen igaz? Erre nem tudott felelni, de ez az ő véleménye. Olvasta még Sztálin *Leninről* c. művét. De ez még nem minden, közli, hogy olvasta Marx Károlytól a *Bér, ár és haszon*-t. Azt mondta, hogy ez nagyon érdekes és, hogy jól megértette.

Most utólag látom, hogy lesznek olyanok Párizsban, a jókedvnek és a könnyed modornak ebben a fővárosában, akik nevetnek a Golémi falu-

ból való Demiri Hekuránon, aki Marx Károlyt olvasta — abban a korban, amikor nálunk az ifjúság részére írt amerikai folytatásos képes detektívregényeket fedezik fel — és akinek már gépfegyver és csákány volt a kezében.

Ilyen emberek találhatók Albánia minden építkezésénél, a vizierőműnél, a cukorkombinátnál, a hegyi utakon, a Tiranából Elbasaniba vezető vasútvonalnál, fáradhatatlanok, lelkesek, a dinamitrobantások közepette, porban és sárban alig szakítva időt az evésre. Nagyszerűek bátorságukban és hitükben.

Reményeiket Albánia a lehetőségeinek pontos ismeretére alapítják. Ezek a férfiak, nők és ifjak nem vaktában dolgoznak, hanem egy terv megvalósításáért, melynek két év alatt (1949—1950) le kell raknia a szocializmus építésének alapjait. Érdeemes megvizsgálni ennek a tervnek jellegzetességeit, mert önmagában véve válasz Tito rágalmára, mely szerint a Szovjetunió nemcsak, hogy nem segíti a népi demokráciák országait, hanem kizsákmányolja őket!

A TERV

Enver Hodzsa vezérezredes a nemzetgyűlés előtt a tervről szóló törvényjavaslat benyújtásakor tartott beszédében kihangsúlyozta a következő lényeges tényt:

„Kétéves tervünk megvalósítható terv, mert országunk valóságos lehetőségeire és a Szovjetunió értékes segítségére támaszkodik. — Az ország iparosításához és bányáink kihasználásához, mezőgazdaságunk gépesítéséhez és a közlekedési hálózat kiszélesítéséhez szükséges felszerelési javakat az új kétéves terv során első sorban a Szovjetunió szállítja.

A tiranai textilkombinát, a maliki cukorgyár, három famegmunkáló üzem, egy fedőlemezgyár, egy fémtartálygyár, egy rizshántoló, egy dohánygyár, a szelitai vízierőműtelep minden felszerelése, csövei, gépei és magasfeszültségű kábelelei, a kőolajkombinát gépei, csövei és egyéb felszerelése, a réz-, króm- és szénbányákhoz szükséges felszerelések; a traktorok, aratócséplőgépek, ekék, mezőgazdasági gépjavítóműhelyek, a közlekedés, az építkezés, a kereskede-

lem, a közegészségügy stb. célját szolgáló gépjárművek, az ipar, a közlekedés és az építkezés számára való gépek és szerszámok: mindezt a Szovjetunió biztosítja számunkra hitelbe.

A Szovjetunió 1951—52-re ezenkívül a következő felszerelési javak szállítását engedélyezte számunkra:

évi 150 000 tonna feldolgozására képes kőolajfinomítót a hozzávaló villanyerőműteleppel;

új famegmunkálót, amelynek teljesítőképessége az eddigiekkel együtt 10 000 köbméter évenként;

textilgyári kiegészítő felszerelés, amely által az orsók száma 1400-ról 5000-re emelkedik;

60 kilowatt erősségű középhullámú rádióállomást.

Ennek érdekében a Szovjetunió biztosítja számunkra az e munkálatok irányításához, a készülékek felszereléséhez stb. szükséges tervrajzokat és műszaki segítséget. Továbbá biztosítja számunkra a 8000 orsóval dolgozó tiranai gypotszövőgyár tervrajzait, valamint a földtani és vízrajzi kutatásokat folytató műszaki szakembereket.

A testvéri népköztársaságok 1949-ben beruházásaink céljaira különböző nyersanyagokat és felszereléseket, valamint fogyasztási cikkeket fognak nekünk szállítani."

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok támogatásával Albánia ezalatt a két év alatt főleg a kitermelő iparra és a még sok tekintetben erősen kezdetleges mezőgazdaság fejlesztésére fordítja erejét.

A Szovjetunió példáját követve, az alapoknál kezdi el, még ha ez a velejáró áldozatokba kerül is. Enver Hodzsa tisztán állította fel a kérdést ezekkel a szavakkal:

„Egy ország természeti kincseinek kiaknázására szolgáló ipart nem felépíteni és behozatalból élni, biztos csődhez vezet...

Népünknek két évig nem lesz elegendő mennyiségben ruhaanyaga, cukra, tányérja, vagy kávéscsészéje, de két év múlva lesznek gyárai, melyek mindezekből többet és olcsóbban fognak előállítani. Népünk szívesebben vállal még némi áldozatot, hogy továbbfejlessze bányái hálózatát abból a célból, hogy több kőolajat, több krómércet, rezet, nikkel, bauxitot, piritet stb. termeljen, melyeket földünk mélye bőségesen rejt magában. És pontosan ez kétéves tervünk célja. Ki az, aki földje mélyében elrejtve még ilyen kincsekkel rendelkezik, mint Albánia és azokat teljesen kiaknázza. Ezeknek a kincseknek kiaknázása és a nép szolgálatába állítása: íme, kétéves tervünk célja. Ebben áll a Szovjetunió értékes segítségének óriási hordereje. A Szovjetunió hosszúúléjárátú hitelek nyújtott, hogy lehetővé váljék részünkre gyárak és felszerelés beszerzése a Szovjetunióból, azok felállítása országunkban, üzembehelyezésük és országunk természeti kincseinek kiaknázása, hogy ezáltal magunk termelhessünk és ne függjünk a külföldi behozataltól, hanem ezt állandóan csökkentve, egyidejűleg emelhessük kivitelünket. Ebben rejlik a Szovjetunióval fennálló kapcsolatok jelentősége és a népi demo-

krácia országainak nyújtott felbecsülhetetlen segítsége a szocializmus építésében."

Felesleges hangsúlyozni, hogy az ilyen politika pontosan az ellentéte annak, amit a Marshall-terv kényszerít Nyugat-Európa államaira. Gyökerelesen különbözik attól a politikától is, melyet Titónak sikerült egy bizonyos időre Albániára kényszeríteni, ahogy azt a továbbiakban látni fogjuk.

A terv rövid elemzése megmutatja, hogy főleg a bányákra, az iparra, a mezőgazdaságra és a közlekedésre vonatkozik.

A kétéves terv különösen a kőolaj termelését fejleszti (új fúrások, csővezetékek építése), a krómét, mely az albán export alapja, a lignitét az újonnan épült vasutak részére, végül a bitumenét és a rézét.

Általában a terv minden ága a termelés 150—200%-os emelkedését irányozza elő.

Ami az ipart illeti, a legfőbb erőfeszítés a textiliparra (tiranai kombinát), az élelmezési iparra (az épülőfélben lévő maliki cukorgyár) és az elektromos iparra (az 1951-ben elkészülő szelitai vízierőmű) irányul.

A mezőgazdaság számára a terv a megművelt terület igen jelentős kiterjesztését irányozza elő és a helyi jelentőségű kis fejlesztési munkálatoknak igen nagy számát, melyeket a paraszti tömegek kezdeményezésére bíz. Ugyancsak előirányozza az állami birtokok növelését és fejlesztését, melyeknek mintaképül kell szolgálni, valamint a parasztok rendelkezésére bocsátott traktorok számának emelését.

Ami a közlekedést illeti, új vasútvonalakat építenek (egyesek már elkészültek, mint például az, amely Tiranát a textilkombinát iparvidékével köti

össze). Elég elmondani, hogy a vasúti közlekedés teljesítménye az 1948. évben megtett 8 100 000 kilométerről, 1950-ben 28 660 000 kilométerre emelkedik.

A kétéves terv nagyon pontosan határozza meg a legkülönbözőbb területeken megvalósítandó célokat: kereskedelem és készletgazdálkodás, helyi és kézműves ipar, közmunkák, oktatás és kultúra; közegészségügy és káderképzés.

Ami az oktatást illeti, a terv a következő:

„A közoktatás területén 95 új elemi iskolát, a mezővárosokban 20, egyéb városokban 7 új közép-fokú iskolát építenek, 52 elemi iskolát újjáépítenek és felépítik a peskopi internátust. Így az elemi iskolák hálózata 1950—51-ben 1945 iskolát, vagyis 1938-hoz viszonyítva 302,4, 1948-hoz viszonyítva pedig 105 százalékot foglal magában; a középfokú iskolák száma 172-re, vagyis 1938-hoz viszonyítva 156,3 százalékra, 1948-hoz viszonyítva pedig 117,8 százalékra emelkedik. Az elemi iskolák tanulóinak száma 1938-hoz viszonyítva 337,5 százalékra, 1948-hoz viszonyítva pedig 107,2 százalékra emelkedik. A közép-fokú iskolák tanulóinak száma 1938-hoz viszonyítva 524,8 százalékra, 1948-hoz viszonyítva pedig 142,2 százalékra növekszik.”

Hogy megértsük, mit jelentenek ezek a számok, vissza kell emlékezni, hogy Albániában 1939-ben 640 000 írástudatlan volt, ami a 14 évnél idősebb lakosság 76 százalékának felelt meg! Ebben az időben így kiáltott fel Zogu „parlamentjében” egy képviselő: *„Elég az iskolákból! Már így is túltermelésünk van intellektuelekben”*.

De már 1947-ben 163 000 tanuló járt elemi iskolába, a háborúelőtti 52 000 helyett és 1900 iskola volt 600 helyett.

Kahreman Yilli, a fiatal közoktatásügyi minisz-

ter, ismertette velünk a felnőttek analfabetizmusa elleni harcra vonatkozó programját.

Arra számítanak, hogy évente 60 000 személyt tanítanak meg olvasni. Igen élénk érdeklődés állapítható meg az olvasás iránt és a családokban, az üzemekben, minden polgár, aki tud olvasni, erkölcsi kötelességének tartja, hogy megtanítsa olvasni egy szomszédját, egy barátját vagy egy rokonát. Melyik burzsoá-demokráciában láthatjuk ezt?

Új ember született, aki képes arra, hogy még rosszul művelt földjeit, bizonytalan útjait, rongyos ruháit látva megértse, hogy minden nap, ami elmúlik, segít eltörölni a multat, hogy egy év múlva, két év múlva, nem fogja megismerni saját faluját, nem fogja megismerni sajátmagát sem.

Új ember, aki leméri a már megtett utat és aki teljes bizonyossággal mondhatja, hogy semmi sem akadályozhatja meg az emberi méltóság és a boldogság elérésében.

A BELGRÁDI ÖSSZEESKÜVÉS

Világos, hogy az albán nép erőfeszítései, az eddig elért sikerek nyugtalanítják a szocializmus el-
lenségeit. Rávetették magukat a kis Albániára, a
Szovjetunió hűséges barátjára. Megpróbálták tönkre-
tenni Albániát és megsérteni határait. Merészségük-
ben addig mentek, hogy most bevádolták Albániát
az ENSZ előtt azzal, hogy veszélyezteti a világ bé-
kéjét. Láthattuk, ahogy e bűnös vállalkozás céljá-
ból az athéni fasiszták és a belgrádi árulók közös
arcvonalba tömörültek; mind az egyik, mind a má-
sik magatartását az imperialisták sugallták. Kis híja,
hogy nem értek el eredményt. Az albán népköz-
társaságot 1948-ban komoly veszély fenyegette.

Ha ma — különösen a Rajk-per tükrében —
tudjuk, milyen volt attól az időtől kezdve a titóista
politika, ha tudjuk, hogy attól a perctől kezdve Tito
és kémbandája elszántan tevékenykedik az angol-
amerikaiak javára, elég megnéznünk a térképet,
hogy lássuk, milyen fontossága volt tervükben Al-
bániának. Megszerezni a maguk részére Albániát,
azaz elzárni az Adriai tengert, hátbatámadni a görög
demokratákat, amerikai tengerré tenni a Földközi-
tengert.

Tito balkáni provokációs politikájának eredetét megtalálhatjuk abban az angol-amerikai tervben, mely Európának ebben a részében egy „államcsoportot” akart létesíteni a Szovjetunióval való „hatalmi egyensúly létrehozása” céljából, valójában azonban abból a célból, hogy támadási támaszpontul szolgáljon a Szovjetunió ellen. Ez az elképzelés kifejezésre jut már az angol Basil Davidson *Partisan Picture* című könyvében, aki 1945-ben — bár természetesen a szükségnek megfelelően leplezett formában — kifejtette az angol titkos szolgálat szempontjait Tito háborúutáni szerepére vonatkozóan.

B. Davidson a háború idején Tito vezérkara mellett teljesített (Randolph Churchillével azonos) küldetéséről szóló elbeszélésében megismétli azt a véleményét, hogy a világ újjászervezésének alapja a nagy államszövetségek rendszere lesz: Egyesült Államok, Szovjetunió, Angol Nemzetközösség, amihez ő hozzáteszi a „Délszlávok Államszövetségét”.

Ettől a pillanattól kezdve meg lehet állapítani, hogy Tito szilárdan elkötelezte magát ehhez a szövetséghez és azt hirdette, hogy *„a délszlávok ragaszkodása Oroszországhoz, ha az erős volt is, kevésbé volt erős, mint a függetlenség iránti szeretetük”*.

Bedri Spahiu ügyész, az Albán Munkapárt titkára, abban a vádbeszédben, amelyet az Albán Népköztársaság legfelső bírósága előtt Kocsi Dodze trockista csoportja perében elmondott, részletesen leírta a jugoszláv tervet:

„Tito és bandája részére — mondotta — a nemzeti felszabadító háború olyan korszakot jelentett, melynek segítségével a szocializmus és kommunizmus zászlaja alatt kiterjeszthette

volna egyeduralmát a Balkán más népeire és uralhatta volna Közép-Európa többi országát... Azt tervezték, hogy uralkodó szerepet biztosítanak maguknak a balkáni népek nemzeti felszabadító mozgalmaiban, hogy biztosítják hatalmukat a Balkán népi hadseregei felett, hogy megalkotják a «Nagyszerb Birodalmat» a nemzetközi helyzethez alkalmazott formában és, hogy Albánián át uralni fogják az otrantói csatornát, hogy Görögországon keresztül elérjenek a Földközi-tengerhez és az Égei-tengerhez és Bulgárián keresztül a Fekete-tengerhez, hogy végül a Balkánon egy imperialista jellegű, soknemzeti-ségű államot hozzanak létre, mely alkalmas arra, hogy kiindulópontja legyen a Szovjetunió ellen irányuló támadásnak."

Ennek a tervnek megvalósítása érdekében a titóista vezérkar 1943-tól kezdve azzal kísérletezett, hogy az albán partizánokra közös vezérkart erőszakoljon. Majd mikor meggyőződött arról, hogy bizonyos számú ügynöke befurakodott az albán Párt vezetőségébe, nem habozott és albániai követe, Velimir Sztojics útján, 1944 novemberében, a berati kongresszuson nyíltan kifejezésre juttatta nézeteit.

„A balkáni szövetség — jelentette ki Sztojics — akkor valósul meg, amikor a harcoló felek azt kívánják. Albánia egyedül nem tudja önmagát újjáépíteni. A ti jövőtök a balkáni szövetségben van. Tito neve túlnőtt Jugoszlávia határain. A fasiszta reakció által elnyomott népek felszabadításának Tito neve a szimboluma.”

Attól kezdve, mikor a trockista csoport a Párt és az albán állam bizonyos számú fontos vezető he-

lyét megkaparintotta magának, egész politikájával Albániának a „Jugoszláv Szövetségi Köztársaság”-ba történő zavartalan és sima bekebelezését készítette elő.

E politika imperialista volta csak a Kommunista Pártok Tájékoztató Irodájának Titóval szembeni bírálata és határozata után vált nyilvánvalóvá, de kezdettől fogva elítélendő volt a marxizmus-leninizmus szemszögéből, a proletár-nemzetköziség szemszögéből nézve.

Ennek megértéséhez elégséges Sztojnics kijelentésével szembeállítani Sztálinnak e tárgyról, a moszkvai szovjet ünnepi ülésén, 1943 november 6-án, a háború kellős közepén tartott beszédét:

„... felszabadítani Európa népeit a fasiszta hódítók uralma alól és támogatni őket abban, hogy a fasiszta leigázók által szétdarabolt nemzeti államaikat visszaállíthassák;

*... teljes jogot és szabadságot biztosítani Európa felszabadított népeinek arra, hogy állami berendezkedésük kérdését ők maguk oldják meg.”**

A kommunisták, a bolsevikok álláspontja tehát egészen tiszta volt. Ami a belgrádi vezetőknek azt a kívánságát illeti, hogy mintául, „szimbolumul” szolgáljanak Európa ezen része számára, ez éles ellentétben áll Leninnek, „«Baloldaliság» a kommunizmus gyermekbetegségé”-ben kifejtett elveivel, ahol rámutat, hogy a szovjetek hatalmának nemzetközi jelentősége:

*„... az orosz minta minden országnak mutat egyetmást, mégpedig igen lényeges dolgokat, elkerülhetetlen és nem távoli jövőjéből.”***

* Sztálin — a győzelem hadvezére, Szikra 1950. 232. old.

** Lenin. Válogatott művek. II. Szikra 1949. 678. old.

A jugoszláv trockisták maguk is jól érezték tételük egész gyengeségét, ezért sajátságosan túlzott és különleges módszerrel úgy próbálták azt alátámasztani, hogy Lenin szavaiból olyan következtetéseket vontak le, melyekkel bizonyos, csak a Balkánra érvényes browderiánus „kivételezettséget” akartak igazolni.

Jugoszláviának nem azért van joga arra, hogy a Balkánon vezetőszerpet vállaljon magára, mondták lényegében, mert Jugoszlávia előrehaladottabb, mint a Szovjetunió, hanem pontosan az ellenkező okból, mert kevésbbé haladott és ennek megfelelően sokkal közelebb áll az albán, bolgár stb. népek igen alacsony színvonalához...! Belgrád ügynöke, Kocsi Dodze, perében felfedte, hogy a jugoszlávok szüntelenül azt ismételték előtte, hogy „Albániának a jugoszláv tapasztalatokat kell tekintetbe vennie, mert a Szovjetuniónak már hosszú szocialista multja van.” Nyilvánvaló, hogy ez az értelmetlenség egyszerűen ürügy volt egy olyan politika számára, melyről a legutóbbi hónapok fejlődése bebizonyította, hogy semmiben sem különbözik a hagyományos imperialista jellegű „Nagyszerb” gondolat politikájától.

Ez a politika rámutatott az Albánia függetlenségét veszélyeztető két támadó: egyrészt Tito, másrészt a görög monarchofasiszták cselekedeteinek egybehangoltságára. Ez a politika Tito állandó gyakorlatának folytatása, aki 1943 óta — kifejezetten a „délszlávok” követeléseinek címén a görög ellenállásba szünet nélkül a bomlasztás csiráit hintette, különösen a szláv-macedónoknál.

Később a belgrádi kormánynak azt a magatartását, hogy Albániának bebizonyítsa saját gyengeségét, lényegében a machiavellizmus elve sugallta,

hogy végül igazoljon egy „baráti” beavatkozást jugoszláv részről, Albán földön.

Ennek érdekében két dolgot kellett tenni: első-sorban a veszélyt ténylegesen növelni, lehetővé téve, hogy a monarchofasizták fontos sikereket érjenek el, másodszor az albán-jugoszláv és albán-görög határon végrehajtott közvetlen kihívásokkal és belső összeesküvés útján gyengíteni az albán kormányt.

A titóista ügynököknek, mint Velimir Sztojnic és Vukmanovics, akikről a Rajk-perben is szó esett, sikerült az albán Párt vezetőségének több befolyásos tagját játékukba belevonni, köztük Kocsi Dodze belügyminisztert.

Ettől kezdve a Pártban a demokrácia üres szó csupán. Az állambiztonsági szerv fokozatosan a választott szervek helyébe lép. Megkísérlik aljas vádakkal kompromittálni a becsületes kommunistákat anélkül, hogy nyilvános védekezésre alkalmat adnának nekik.

Bedri Spahin elvtárs, a Párt titkára, aki Enver Hodzsával együtt a titóista összeesküvőkkel szemben tanúsított ellenállás lelke volt, elmondta nekünk ennek a hónapokig tartó drámának a kifejlődését. Ez elárulja a trockizmus igazi arcát: az árulás ket-tős játékát leplező szektariánizmus, személyi és rendőrségi káderpolitika, az a szándék, hogy a vezetőket a kapcsolatok megrontásával elszakítsák a népi tömegektől. Végül a hamis vád: ennek áldozatokat kellett szednie. Nako Spiru elvtársat, az albán fiatalság egyik legszeretettebb vezetőjét öngyilkosságba kergették.

Egymásután tűntek el a legjobbak. Kocsi Dodze nem merte még szembe támadni Enver Hodzsát, aki igen népszerű volt, de fokozatosan elszakította tőle

barátaikat, olyan bűnöket vetve szemükre, melyekben ő maga volt a felbujtó. A Szovjetuniónak ezek az ellenségei nacionalizmussal vádolták a becsületes kommunistákat, a tervnek ezek a szabotálói hanyagsággal és alkalmatlansággal vádolták azokat, akik teljesítették kötelességüket. Szemérmetlen baloldali demagógia útján gyanúval árasztották el az értelmiségieket, az ellenállás harcosait. Hogy Enver Hodzsát és elvtársait lehetetlenné tegyék, a trockisták nem haboztak aljas rendőrmódszerekhez folyamodni. Svájci ügynökeik útján a Párt egyes vezetőségi tagjainak kompromittáló leveleket küldtek, melyeket azután Kocsi Dodze rendőrsége Albániában elfogott.

Jellemző, hogy mindennek ellenére, ugyanúgy, mint Magyarországon, azonos körülmények között, az összeesküvőknek itt sem sikerült eltéríteni a Pártot irányvonalától.

Alulról, a munkásoktól, a parasztoktól tiltakozások érkeztek, ugyanakkor számos megnyilatkozása a Párt vezetősége iránti szeretetüknek és bizalmuknak.

Tagadhatatlan, hogy az összeesküvők gazdasági téren bizonyos sikereket értek el azáltal, hogy sikerült szorosabb kapcsolatot létesíteniök Jugoszlávia és Albánia között, ami lényegében Albánia gyámság alá helyezése volt.

Nem érdektelen megvizsgálni Albánia gyámság alá helyezésének főbb szempontjait akkor, mikor Belgrád úgynevezett teoretikusai szocialista elvekre hivatkozva igyekeztek rabló-vállalkozásukat igazolni.

Az Albániával szemben alkalmazott jugoszláv politika lényegében azon az állításon alapult, hogy gazdaságának elmaradottsága miatt Albánia teljesen képtelen saját erejéből bármit is megvalósítani.

Ilyen körülmények között Jugoszlávia nyíltan és egyszerűen megtagadta Albániától a nemzeti függetlenségét biztosító jogok gyakorlását. Azzal, hogy a szocializmus építését Albániában teljesen a belgrádi kormány kegyeitől tette függővé, Jugoszlávia üres szavá süllyesztette Albánia függetlenségét.

Ezen túlmenően ez a politika egy alapvető hazugságra épült: valójában *a jugoszláv gazdasági rend nem szocialista rend* és az a kívánság, hogy Albániával mindennemű szabályt és szabályzatot nélkülöző kapcsolatokat létesítsenek, azzal az eredménnyel járt, hogy Albániát kiszolgáltatta a jugoszláv *államkapitalizmus* nyilvánvaló és egyszerű kizsákmányolásának.

Mikor Belgrád álteoretikusai, az Albániával létesített kapcsolatok természetével dicsekszenek, önmagukat vádolják.

Az Albániának nyújtott jugoszláv hitelekéről beszélve, mint két állam között fennálló „szocialista” kapcsolatra jellemzőt tüntet fel azt, hogy a kölcsön nyújtásakor *„a két állam nem állapodott meg a visszafizetés módozataiban, sem annak időpontjára nézve”*. De könnyű megérteni, hogy ez az úgynevezett „nagylelkűség” valójában Albánia gazdasági függetlenségének teljes felszámolásához vezetett.

A jugoszlávok úgy viselkedtek, mintha Albánia a jugoszláv államszövetség részévé vált volna. Ugyanennek az elgondolásnak alapján, a belgrádi kormány eltörölte a vámhatárokat Jugoszlávia és Albánia között, aminek az lett az eredménye, hogy Albánia szabad prédájává vált a jugoszláv üzerek fosztogatásának.

Az a jugoszláv kísérlet, hogy az Albán Bankot felszámolják, és az albán pénzt, a leket, a dinárhoz „igazítsák”, Mussolini politikájának felelevenítése

volt. Ez egyébként jellemző a pénzügyi téren alkalmazott Marshall-módszerekre. Belgrád teoretikusai, akik nem tudják indokolni ezeket az intézkedéseket, nagyjelentőségűnek tüntetik fel a Jugoszlávia részéről Albániának nyújtott „segítség”-et, de képtelenek arra, hogy annak természetét meghatározzák, kivéve ami bizonyos számú technikus „teljesen ingyenes rendelkezésre bocsátását” illeti. Ezeket a technikuskat valójában, abból az egyszerű okból adták „kölcson” ingyen, mert tulajdonképpen szerepük az albán gazdaság kikémlése és szabotálása volt, hogy az albánokat elcsüggyesszék és a belgrádi „megmentők” karjaiba dobják.

Kocsi Dodze és cinkosainak, Tito albániai ügynökeinek bűnpere, megmutatta ezeknek a szabotázsoknak a jelentőségét és természetét. Ezzel kapcsolatban alá kell húzni, hogy ezeket a szabotázsokat jóval a Jugoszláviával történt szakítás előtt felfedezték és jelentették, de Kocsi Dodze természetesen egyáltalán nem vette figyelembe az Ellenőrző Bizottság hozzá intézett jelentéseit. Ezek a jelentések leleplezik a rendetlenségnek és pazarlásnak azt a rendszeres szervezését, melyet a jugoszláv „technikusok” irányítottak. Ez a fejetlenség és ez a pazarlás nem tulajdonítható a hozzánemértésnek, még középszerű technikuskok esetében sem. A felsorolt példák legnagyobb része olyan munkamódszerekre vall, melyek teljesen ellenkeznek a józan ésszel. Ezek a durva és rendszeres hibák a munkanapok százainak elvesztéséhez vezettek és olyan nyersanyagok és gépek elpocsékolásához, melyeknek megvásárlása nehéz áldozatokat jelentett az albán népnek. Ez a helyzet az ingyenes „technikusok”-kal!

Végül, ahogy Enver Hodzsa megjegyezte:

„Tito bandája sohasem egyezett bele, hogy a megkötött szerződéseknek és megállapodásoknak megfelelően tőkét fektessenek be bányáinkba, mert először meg akarta valósítani Albánia bekebelezését, hogy ezt követően hajthassa végre a szóbanforgó befektetéseket. Tito bandája nem nyújtott semmilyen segítséget könnyűiparunk részére, ellenkezőleg azt követelte, hogy semilyen nyersanyagot se dolgozzanak fel a helyszínen, Albániában, hanem küldjék azt közvetlenül Jugoszláviába.”

Enver Hodzsa más, jellemző példákat is felsorolt az úgynevezett jugoszláv „segély” módozatairól:

„Titóék azt állítják, hogy átadtak Albániának egy cukorgyárat. Ez azonban nemcsak, hogy használhatatlan állapotban van és mindössze két évig tudott működni, de ezenkívül még igen drágán meg is fizettük. A gyapotszövődét dollárjainkkal fizettük meg és a Tirana-Pegin vasútvonal népünk pénzén épült fel, hála hősiek ifjúságunk munkájának.”

Erről a különös segítségről mondják a belgrádi „teoretikusok”, hogy elősegítette az ötéves terv kidolgozását, mely lehetővé teszi, hogy a szocializmus rendkívül gyors ütemben valósuljon meg Albániában.

De a belgrádi „teoretikusok” kénytelenek elismerni, hogy

„...a Jugoszlávia és Albánia közötti kapcsolatok időnként kétségtelenül olyan formát öltöttek, mely nem volt szocialista jellegű...”

Melentije Popovics ezen teoretikusok egyike nyugodtan írja: „*ez egészen természetes*”. Itt megállapítható a tióista félrevezetés lényege: ez abban állt, hogy a szocializmus nevében olyan gazdasági kapcsolatot létesítettek Albániával, mely valójában Albánia gyarmati jellegű kizsákmányolásához vezetett. Ezután készek voltak kijelenteni, hogy ez a helyzet csak átmeneti. Ez egész pontosan az a módszer, amit a Benelux és a „harmadik utas” teoretikusok alkalmaznak Európában, akik szünet nélkül a határok eltörlését követelik és a „nemzetek feletti” együttműködés formáját prédikálják, ami valójában a „szocializmus” cégére alatt a nemzeti gazdaságokat az Egyesült Államok, vagy Nagy-Britannia imperializmusának szolgáltatóvá ki.

Osszefoglalva azokat a kötelezettségeket, melyeket Truman a marshallizált országokra kényszerített (leértékelés, a vámhatárok korlátozása, a nemzeti erőforrásoknak az amerikai érdekeknek megfelelő felhasználása, az Egyesült Államok részére szükséges nyersanyagok termelésének fokozása, ellenőrzés a kapott „segítség” helyszínén), Enver Hodzsa beszédét így fejezte be:

„Az egész világ könnyen megállapíthatja, ha a dollár kifejezést a dinárral és az Egyesült Államokat Jugoszláviával helyettesíti, hogy Tito trockista bandája pontról pontra követte Truman utasításait az új Albánia marshallizálásának érdekében.”

Tito terve azonban megbukott.

Mikor a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának a Jugoszláv Kommunista Párthoz intézett első levelei ismertté váltak Albániában, a helyzet

rövidesen megjavult. Annak az irányvonalnak helyessége, melyet Enver Hodzsa képviselt, minden propaganda- és rágalomhadjárat ellenére nyilvánvalóvá vált. A fejleményeket ismerjük. Az árulók életükkel fizettek a haza és a nép ellen elkövetett bűneikért.

A trockista összeesküvés felszámolását valóságos újjászületés követte Albániában. Az ajkak szólásra nyíltak, szabad vitára, a kritika és önkritika gyakorlására bátorították az embereket. A kezdeményezés és az egyéni felelősség, amit a rendőrbürokrácia elfojtott, ismét méltó helyet kapott.

Ez a győzelem nem rejtélyes. Ez olyan nép győzelme, mely soha, egyetlen percig sem szűnt meg bízni a Szovjetunióban és mely mindig a Bolsevik Párt tapasztalatából merítette a reményt és cselekedeteinek irányvonalát. Ez, ugyanúgy, mint Magyarországon és Bulgáriában olyan nép győzelme, amely nem félt az igazságtól.

Íme, egy újabb igazolása Lenin megkapó megfigyelésének: Az állam akkor erős, ha a tömegek mindenről tudnak, mindenről ítéletet mondhatnak és mindent tudatosan tesznek.

TÁMADÁS A HATÁROK ELLEN

Az albániai összeesküvés bukása nem térítette el azonban a belgrádi kormányt támadó politikájától és az albán határokon végrehajtott provokációktól.

Három eseménysorozat mutatja, hogy ennek az egybehangolt tervnek végrehajtását konok következetességgel vitték keresztül.

Ezek: a monarchofasisztáknak a belgrádi kormány részéről nyújtott tényleges segítség, a titóista csapatok által előidézett incidensek az albán-jugoszláv határon és végül a monarchofasiszta csapatok szándékos támadásai albán terület ellen.

Ami a monarchofasisztáknak nyújtott segítséget illeti, a titóisták bőven kiérdemelték az egész világ reakciós sajtójának dicséretét.

„Görögország második kék könyve” (1949. augusztus), amit az ideiglenes demokratikus görög kormány adott ki, hangsúlyozza, hogy 1949. februárja, a londoni Bebler—Bevin találkozó időpontja óta, a „balkáni bizottság” tagjai

„... jól tudták, hogy Jugoszlávia vezetői a demokratikus hadsereggel szemben nemcsak barátságtalan, hanem nyíltan ellenséges maga-

tartást tanúsítottak. Ezt a tényt megerősítette számos Albániából érkező felvilágosítás és végül Caldarisznak a Daily Mail-ben közzétett következő cinikus nyilatkozatához vezetett: «Rövid időn belül Tito és a görög király szövetségesek lesznek a bolgár-kominformista fenyegetéssel szemben».»

Valójában Caldarisz, aki félt, hogy kompromitálja szövetségesét — aki még mindig a szocializmus komédiáját játszotta — szándékosan elhallgatta az igazságot. A szövetség nem előkészületben volt, azt megkötötték és három hónappal később, 1949 márciusában, a *France-Soir* athéni levelezője a következő hírt táviratozta újságjának: „... Jugoszlávia és Görögország között megbeszélések vannak folyamatban Albánia szétdarabolása és felosztása tárgyában.”

Porfirogenisz az ideiglenes demokratikus görög kormány igazságügyminisztere, 1949 szeptember 20-án Jean Cassou íróhoz intézett megrendítő levelében megerősíti, hogy Tito és barátai teljesen tudatában voltak annak a szerepnek, amit játszottak és hogy szó sem lehetett egyszerű véletlenről.

1949 februárjában (azaz a Bebler—Bevin találkozó időpontjával egyidőben), Porfirogenisz Skopljébe, majd Belgrádba ment. Feladata az volt, hogy a felelős jugoszláv és macedón tényezők előtt kifejezésre juttassa magatartásuk ellenséges jellegét mozgalmukkal szemben és hogy ennek a magatartásuknak megváltoztatására kérje őket.”

Porfirogenisz Koliszovszkival, a Macedón Tanács elnökével és a jugoszláv „kommunista” párt központi vezetőségének képviselőivel találkozott.

Figyelmeztetései nem vezettek eredményre. Röviddel később, 1949 augusztus havában drámai események játszódtak le, melyek bebizonyították a titóistáknak a monarchofasisztákkal való együttműködését.

A görög demokraták ellen-intézett titóista támadás logikailag megfelelt annak a bűnös tervnek, amely Albánián keresztül a Szovjetunió és valamennyi népi demokratikus ország ellen irányul. Albániának a belgrádi csapatok által tervezett „baráti” megszállásának igazolására először fel kellett számolni a görög demokratákat, akiknek pusztja jelenléte Albánia határain, Grammos és a Vici hegyeiben, önmagában is védelmet jelentett Albánia számára és így kiküszöbölte a jugoszláv beavatkozás minden jogcímét. Ettől a lépéstől a demokraták fegyveres megtámadásáig és addig, hogy a fasisztáknak engedélyezzék jugoszláv terület felhasználását a demokraták ellen, mindössze egy lépés volt. Ezt a lépést Tito meg is tette.

Beszéltem görög harcosokkal, akiket Albániában ápoltak, Voszkopojá környékén. Ez a lerombolt város tanúja a „balkáni” háborúk minden nyomorúságának. Egy régi kolostorban voltak ott: férfiak és nők, fiatal fiúk és fiatal lányok és köztük öregek is. Egyik ágytól a másikig mentünk. Lázasszerek nyúltak felénk. Mély megrendüléssel hallgattuk ezeknek a szegény embereknek élettörténetét. Nyomorúságosak és bátrak, áthatja és átformálja őket az igazság és a szabadság szeretete. Itt testvérként fogadták őket, szobáikat izléssel és tisztán rendezték be. A falakra kivágott képeket akasztottak, Sztálin, Zahariadesz és Enver Hodzsa arcképeit, egy teljes egészében kézzel írt faliújságot és még egy falragaszt is (hogyan kerülhetett ez ide?), mely

1948-ban a Croix-de-Bernynél rendezett kerékpárversenyt hirdeti!

Megkérdeztük a bizalmijukat, résztvett-e valaki közülük a jugoszláv határmenti harcokban? Ezek közül többet külön-külön kikérdeztünk, ugyanarról az eseményről. Gyűlölet nélkül beszéltek, teljesen letörte őket ez az utolsó csapás, amely még a vere-ségnél és sebeiknél is fájóbb. Mindannyian ugyan-azt mondták: „Tito hátbatámadott bennünket.”

Íme, Kurtisz Krisztosz paraszt tanúvallomása, aki 1929. december 22-én Allonában, Florina tarto-mányban született:

„1947 június 27-én léptem be a demokra-tikus hadseregbe. Egész Görögországban har-coltam, majd végezetül a Vicin, a jugoszláv ha-tár mellett. 1949 augusztus 11-én a monarcho-fasiszták különleges hegyi alakulatai — két teljes hadosztály — az éjszaka folyamán jugo-szláv területre hatoltak be és bennünket visz-szavonulásra kényszerítettek! Augusztus 12-én reggel ellentámadást hajtottunk végre. Mene-külésre kényszerítettük ezt a két hadosztályt, de egyikük Kratere falu felé haladva, a jugo-szláv határőrök hozzájárulásával visszatért gő-rög területre.

Augusztus 13-án és 14-én visszavonulásra kényszerültünk a Viciről. Visszavonulás közben Haios-Germanos községnél, jugoszláv területen elhelyezett csapatok és tüzérség támadott meg bennünket. A jugoszlávok tudták, hogy vissza-vonulunk. Semmiféle tévedés nem volt lehet-séges. A monarchofasiszták még messze voltak. Egy nappal később jöttek és az én alakulatom utoljára vonult vissza. Láttuk a jugoszlávokat,

amint átlépték a határt, hogy megtámadjanak bennünket. Két-háromszáz 76-os kaliberű hegyitüzérségi lövedéket lőttek ki ránk (a monarchofasisztáknak ilyen nincs), melyek 12 kilométer távolságra visznek. Sebesülteink és halottaink voltak."

Ezt a tanúvallomást Kurtisz Krisztosz bajtársai is megerősítették néhány részletre vonatkozó eltéréssel, mint például a lövedékek fajtája és száma. Egyesek azt állítják, hogy aknalövedékek voltak, néhányan azt mondják, hogy mintegy 30 robbanást figyeltek meg. Ez azonban természetesen függ a helytől, ahol csapattestük tartózkodott és ezek a kis eltérések távolról sem gyengítik a tanúvallomásokat, hanem ellenkezőleg, hitelessé teszik őket. Egyes helyeken a hegyitüzérség tüze érte a csapattestet, máshol a mozsaraké.

Íme, Micisz Panajotisz tanúvallomása, aki Zennében, a Kenitza körzetben (Epirusz) 1927 április 12-én született:

„A Bella-Voda nevű magaslaton harcoltam. A demokratikus görög hadsereg egyik egységét láttuk magunk előtt. Mi a magaslaton, a második vonalban álltunk ettől az egységtől, mely Gorcha-Tumbában helyezkedett el. A monarchofasiszták átkeltek a jugoszláv határon és onnan nyomultak be görög területre, visszavonulásra kényszerítve bennünket.

Később, mikor visszavonultunk Bella-Vodából, jugoszláv könnyűfegyverek és aknavetők támadtak meg bennünket. Saját szememmel láttam négy sebesültet, akik közül kettő visszavonulás közben meghalt. Amikor Haios-Germa-

nos faluhoz értünk, megpillantottuk két kilométernyire a jugoszláv határt. A tűz, ami felénk irányult, nem jöhetett a monarchofasisztáktól. Ez kétségtelen tény. A népi gárda tagjai, akik menetoszlopunk végén utolsóként vonultak vissza, látták a jugoszlávokat. Az oszlop végét abban a pillanatban támadták meg, mikor a monarchofasiszták megérkeztek."

Tudjuk, hogy ezt és a többi hasonló tanúvallomást Tito és Rankovics kiszolgálói kétségbe fogják vonni. Egy ilyen nyilvánvaló árulás mindaddig keletlen, míg Tito játékához a „szocialista” szót felhasználja.

Tito angol-amerikai urai nem átallották nyilvánosan azt tanácsolni, hogy legyen „elővigyázatos”.

A *Time and Tide* idéz a *Vima* című lap ezzel kapcsolatos cikkéből:

„Tito egy őszinte nyilatkozata, melyben kijelenti, hogy nem rokonszenvez többé a görög felkelőkkel, rombadöntötte volna a tábornagynak azt az álláspontját, hogy ő van olyan jó kommunista, mint az őt bíráló Tájékoztató Iroda-hívek bármelyike."

De a tények, tények és ki tudná elfelejteni Porfirogenisz drámai nyilatkozatát, melyben Jean Cassou-nak válaszolt, aki Titót, mint az emberi lelkiismeret felvillanását üdvözölte:

„Titónak és rendszerének magatartása következtében elvesztettük kalmakcsaláni, majd vicii területeinket."

Ezt a nyilatkozatot megerősíti Venizelosznak, a monarchofasiszta tanács elnökhelyettesének szörnyű vallomása:

„Jugoszlávia segítsége nélkül nem tudunk volna ilyen sikereket elérni.”

*

Ugyanebben az időszakban a jugoszlávok megsokszorozták közvetlen provokációikat az albán határon. 1949 júliusának első napjaiban tíz — a földön és a levegőben történt — határsértést tartanak számon; csupán július 9-én ötizben sértették meg jugoszláv repülőgépek Albánia légiterét. Augusztusban valóságos szervezett támadások történtek albán határőrségek ellen. A tiranai kormány hivatalosan tiltakozott Belgrádban e merényletek ellen. Külügyminisztériumának augusztus 22-i jegyzéke kijelenti:

„Július 31-én reggel 8 órakor két jugoszláv katona hatolt albán területre Pogaj körzetében, Kukesz járásban, a 6-os számú határkö övezetében. Csak az albán rendőrijárőr közbelépése után tértek vissza jugoszláv területre.

1949 augusztus 1-én, délben egy tiszt, egy katona kíséretében 200 méterre hatolt be az Albán Népköztársaság területére, Bajze-Koplik körzetében, a 6-os számú határkö övezetében.

1949 augusztus 3-án egy két főből álló jugoszláv járőr gépfegyvertűzet nyitott és kétizben puskalövéseket adott le albán terület felé, a 23-as számú határkö irányából, Peshkoki körzetében.

1949 augusztus 4-én délután, két jugoszláv katonából álló járőr albán területre hatolt be háromszáz méter mélységben, a 32-es számú

határoszlop irányában. Ez a járőr tüzet nyitott egy albán járőrre és csak akkor vonult vissza, amikor a járőr a tüzet viszonzta."

Míg a belgrádi kormány ilyen bizonytalan állapotokat tartott fenn az albán határon, valóságos terrort gyakorolt a jugoszláviai Kosovo vidékének albán kisebbségével szemben.

Közel 600 000 albán él Jugoszláviában. Ezek erős ellenállást tanúsítottak a belgrádi rendszerrel szemben és el lehet mondani, hogy egy maroknyi áruló kivételével, hűek maradtak a kommunizmus-hoz. Tito rendőrsége, az UDB, a legkegyetlenebb eszközökkel igyekszik letörni ellenállásukat és a prihtinai börtön zsúfolva van albánokkal, akik nem voltak hajlandók meghajolni Rankovics parancsai előtt. Ennek a börtönnek pincéjében gyilkolták meg 1948 december 15-én Khelahin Ana elvtársat, aki mint a *Rilindja* (Újjászületés) című újság főszerkesztője, nem volt hajlandó a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártját és más kommunista pártokat rágalmazni.

A prihtinai börtönben tartják fogva hónapok óta Gyuricsicsot, és Raketa Vullovicsot, a *Bodintsvo* című újság kiadóját és a prihtinai rádióleadó igazgatóját. Az albán kisebbség vezetőinek nagyrésztét és sok albán származású tisztet elmozdítottak és bebörtönöztek. Az elnyomás különösen az értelmiségieket, a tanítókat, és a Belgrádban élő albán diákokat fenyegeti. Ezt nevezi Tito az albán kisebbségi kérdés „marxista” megoldásának.

*

Valójában, a kosovoi albán kisebbség elnyomása, a titóista csapatok határsértései az albán-

jugoszláv határon és a belgrádi kormány részéről a monarchofasisztáknak nyújtott tényleges segítség, egy egybehangolt terv részeit alkotják.

A monarchofasiszták albánellenes kihívásai és sorozatos betörései albán területre, Albánia függetlenségének megsemmisítését, és területének Belgrád és Athén között történő felosztását célozzák.

A monarchofasiszták Albánia ellen irányuló támadásait egy sajtóhadjárat készítette elő, ami minden kétséget kizáróan leleplezte a monarchofasiszták szándékait.

Eleinte egyszerűen arról volt szó — mondták — hogy „nyomuljanak be Albániába is a görög szabadságharcosok nyomán“, majd 1949 július 25-én Pangalosz tábornok valóságos felhívást intézett az athéni kormányhoz, amelyben kérte, hogy adjanak utasítást a görög hadseregnek Albánia megtámadására. *„Egy ilyen lépés megfelelné az Egyesült Nemzetek Alapokmányában lefektetett elveknek“* — jelentette ki a tábornok!

Sőt, mi több, egy másik monarchofasiszta tábornok, Georgulisz, nem habozott, hogy a *Kathimerini* című újság július 17-i számában az Alapokmány 51. szakaszára hivatkozzék. Így akart igazolni egy Albánia ellen irányuló támadást, melynek tervét részletesen kidolgozta. Érdemes a cikket teljes egészében idézni. A cikk szerepel a görög demokratikus kormány által közzétett „második kék könyv“-ben. Georgulisz ezt írta:

„Így Albánia, amely 1939 októbere óta de jure hadiállapotban van Görögországgal, amely időpontban Mussolinivel egyetértésben hadat üzent nekünk, most már gyakorlatilag is hadiállapotban áll, mióta bandita módszerrel meg-

támadta Görögországot. A görög önvédelemnek a görög állam által gyakorolt elévülhetetlen joga azt tűzni ki célul, hogy visszaverje a fegyveres támadást mindazokon a pontokon, ahol azt jelzik, felszerelik, hadianyaggal látják el és előkészítik. Ezek a területek Pogoni, Grammos és Vici körzetétől — ahol az ellenség hídfőállásai vannak — Durazzo és Valona kikötőjéig terjednek, mely kikötők az ellenségnek szánt hadianyag beérkezési pontjai.

...Egy határozott lépés abból a célból, hogy visszaverjünk egy elszenvedett fegyveres támadást, a nemzetközi jog szemszögéből nézve nem törvénytelen cselekedet; hanem az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. szakaszában előírt önvédelmi megnyilatkozás volna, ami a következő intézkedéseket engedné meg:

a) Durazzo és Valona kikötőinek blokád alá helyezése a hadianyag kirakásának megakadályozása céljából.

b) Repülők bevetésével megakadályozni azon közlekedési utak felhasználását, melyeken a hadianyag a kikötőkből a hídfőhöz árad.

c) Arra az esetre, ha ezek az intézkedések elégtelennek bizonyulnának, tekintetbe kellene venni az albán terület katonai megszállását, hogy itt megsemmisítsük az ellenség fészket."

Georgulisz tábornok és a görög kormány nemcsak saját nevében beszélt. E felhívás egy heves albánellenes hadjárat visszhangja volt, amit az egész világ reakciós sajtója, különösen az angol-amerikai sajtó kezdeményezett.

Nem meglepő, hogy az athéni rádió 1949 augusztus 23-i adásában ezt jelenthette ki:

„Londoni és washingtoni hivatalos körök tanulmányozzák az Albánia ellen alkalmazandó intézkedéseket. Szó van arról, hogy megvizsgálják néhány magaslat elfoglalásának lehetőségét albán területen, annak megakadályozására, hogy a lázadók újból megkezdjék tevékenységüket.”

A monarchofasiszta csapatok 1949 augusztusában valóban megkísérelték ennek a „néhány magaslatnak” elfoglalását.

De ezeket a támadásokat közel 150 esetben jellegzetes provokáció előzte meg 1948 január elseje és 1949 július 8-a között. Július 8-án az ENSz titkár-sága közölte, hogy Albánia külügyminiszterhelyettese tiltakozott az athéni kormány Albánia ellen irányuló, május 9 és július 8 között végrehajtott 23 tényleges kihívásai ellen.

1949 augusztusának eseményeit lényegében két távirat foglalja össze, melyeket az albán kormány augusztus 5-én és augusztus 14-én intézett Trygve Lie-hez.

Íme a teljes szöveg:

„Tirana, 1949 augusztus 5.

Trygve Lie őexcellenciájának

Lake Success, New York

Az Albán Népköztársaság kormányának nevében van szerencsém tudomására hozni a következőket:

1949 augusztus 2-án az athéni kormány három zászlóaljból álló fegyveres alakulata, tüzérséggel megerősítve és tizenöt «Spitfire» repülőgéppel támogatva, meglepetésszerű táma-

dást intézett Boshigrad körzetében, az 54, 55-ös határoszlopok övezetében, háromszáz-négyszáz méter mélységbe behatolva területünkre.

Az 1309-es magaslat elfoglalása után tüzéséggel lőtték Vidohova falut. Hét óra hosszat tartó elkeseredett küzdelem után határvadászcsapataink visszavetették őket és visszaállították a helyzetet. Ebben a küzdelemben két albán tisztet és négy katonát meggyilkoltak, hatot pedig megsebesítettek.

Az Albán Népköztársaság kormánya a legnagyobb határozottsággal tiltakozik az athéni kormány által előre elhatározott, szándékosan előkészített és végrehajtott ezen újabb támadás ellen, ami az Albán Népköztársaság területi sérthetetlenségének és nemzeti szuverenitásának súlyos és nyilvánvaló megsértését jelenti.

Az Albán Népköztársaság kormánya felhívja az Egyesült Nemzetek Szövetsége főtitkárának figyelmét az athéni kormánynak erre a támadó és legnagyobb mértékben bűnös cselekedetére. Ezek a súlyos tények az athéni kormánynak az Albán Népköztársaság elleni kitartó ellenséges és háborús politikája következményei.

Az Albán Népköztársaság kormánya felhívja a főtitkár figyelmét arra a súlyos felelősségre, ami az Albán Népköztársaság nemzeti szuverenitásának ilyen durva megsértése folytán az athéni kormányra hárul, és ami a béke fenntartását és a nemzetközi biztonságot veszélyeztetve, a nemzetközi jog és az Egyesült Nemzetek Alapokmányának elveit nyilvánvalóan megsérti.

Fogadja Főtitkár Úr, mély megbecsülésem kifejezését.

Manush Miftiu
külügyminiszterhelyettes."

És az augusztus 14-i távirat szövege:

„Trygve Lie őexcellenciájának,

Lake Success, New York

Az Albán Népköztársaság kormányának nevében van szerencsém tudomására hozni a következőket:

Az athéni kormány állandóan folytatja egyre hevesebb fegyveres támadásait az Albán Népköztársaság területi sérthetatlensége és szuverénitása ellen, folytatólagosan támadásra küld mind nagyobb és nagyobb alakulatokat.

Az Albán Népköztársaság kormánya 1949 augusztus 5-én és 6-án, tiltakozásaiban különösen felhívta Főtitkár Úr figyelmét arra a súlyos felelősségre, ami az athéni kormányra hárul. Az athéni kormány tüzérséggel megerősített és a légihaderő által támogatott három zászlóaljnyi fegyveres erői 1949 augusztus 2-án, 3-án, 4-én és 5-én megtámadták határainkat és ezzel nyíltan semmibe vették az Albán Népköztársaság területi sérthetatlenségét és nemzeti szuverénitását.

Az athéni kormány nemcsak, hogy nem szüntette be fegyveres támadásait, hanem ellenkezőleg, azokat állandóan és egyre nagyobb mértékben fokozza.

Igy 1949 augusztus 12-én reggel 3 óra 30 perckor tüzérségtől és négy «Spitfire» repülőgéptől támogatott egy zászlóaljnyi görög

fegyveres erők albán területet támadtak meg a 35-ös határoszlop irányában, Bilisht körzetében és heves harcok után be tudtak hatolni albán területre, a 932-es magaslatig. Az albán erők ellentámadásba mentek át, leverték a görög erőket és kényszerítették őket, hogy a 966-os magaslat irányában görög területre vonuljanak vissza. Ugyanezen a napon, 13 óra 10 perckor, zászlóaljnyi görög fegyveres erő — tüzérség és hat repülőgép támogatása mellett — újból támadást intézett albán terület ellen, a 32, 34-es határoszlopok irányában, Bilisht körzetében és az 1120-as és 1117-es magaslatokig albán területre hatolt. Az albán fegyveres erők haladéktalanul támadtak és a görög katonai erők visszaverése után visszaállították a helyzetet.

1949 augusztus 13-án reggel 3 órakor, két zászlóaljnyi görög fegyveres erő, tüzérség támogatása mellett, a 33-as határoszlop irányában Bilisht körzetében behatolt területünkre. Az albán erők ellentámadása után a görög fegyveres erők saját területük irányában visszavonulásra kényszerültek, huszonhat halottat és egy foglyot hagytak albán területen.

Az Albán Népköztársaság kormánya újból felhívja az ENSz főtitkárának figyelmét ezekre a nyilvánvaló támadó cselekedetekre, amelyeket az Albán Népköztársaság területi sérthetlensége, szuverénitása és függetlensége ellen követtek el, valamint arra a súlyos és vitathatatlan felelősségre, ami az athéni kormányra hárul ezen állandóan fokozódó támadások következtében.

Az Albán Népköztársaság kormánya kéri, hogy vessenek véget egyszer és mindenkorra

ezeknek a támadásoknak, melyek veszélyeztetik a békét és a nemzetközi biztonságot.

Az Albán Népköztársaság kormánya még egyszer a leghatározottabban tiltakozik a görög kormány 1949 augusztus 12-~~é~~^és 13-i bűnös és támadó cselekedetei ellen. Ezek a cselekmények újabb nyilvánvaló megsértését jelentik az Egyesült Nemzetek Alapokmányában lefektetett céloknak és alapelveknek, a békének és a nemzetközi biztonságának.

Fogadja Főtitkár Úr legmélyebb megbecsülésem kifejezését.

Manush Miftiu

külügyminiszterhelyettes

Tirana, 1949 augusztus 14."

*

Albániai utazásom során, pár héttel később, módom volt ezekre az eseményekre vonatkozó közvetlen tanúvallomásokot összegyűjteni. Elmentem egészen a görög határig, hogy meglátogassam a monarchofasiszták megtámadta környéket. Bejártam a harcmezőt és kissé később, Tirana környékén kikérdeztem az albán területen Trestenik vidékén augusztus 11., 12. és 13. napján az albán hadsereg által foglyul ejtett monarchofasisztákat. Vallomásaikból kitűnik, hogy a monarchofasiszták célja nemcsak az, volt, hogy hátbatámadják a Vicin harcoló görög demokratákat, de egyben Korça városát is el akarták foglalni, sőt általában egész Dél-Albániát Argirocastro városával együtt.

Láttam a monarchofasiszta bombázás következtében szétrombolt házakat albán területen a görög határtól 8 kilométer-szélességben. Elmentem a Kos-

tenec körzetében levő Trestenik faluba, amit a monarchofasiszták augusztus 12-én tűzérési és légi-előkészítés után megtámadtak. Láttam a tölcséreket, melyeket a bombák vájtak a földbe. Jártam földig leégett, fekete porrá vált búzában. Egészen a 932-es magaslatig mentünk, megművelt földeken és üde völgyeken, majd száraz, letarolt dombokon át. A szembenlevő hegygerincen húzódó határt tisztán megjelölték a vámházak. Odaát a Vici és a Grammos hegység sötét körvonalai látszottak. Lehetetlen volt tévedni.

Teljesen nyílt albán területen voltunk. Látcsővel egész tisztán láttuk a Görögországhoz tartozó hegygerincen a megfigyelő monarchofasisztákat. Itt, a határtól 800 méternyire láttam két monarchofasiszta katona holttestét gépfegyvereik mellett, melyeknek csöve még mindig az ország belseje felé irányult. Az albán tűzérési telibe találta őket, felborítva állásukat, de így is szemmel látható volt, hogy az állást egy szükségszerűen többórás területfoglalás során gondosan előkészítették. Az egyik katona barna volt, a másik szőke. Látni lehetett szétszórt hajukat a töltényhüvelyek között. Lábuk el volt törve. Ezeket a holttesteket, valamint a 988-as magaslaton szétszórtan heverő mintegy húsz másikat nem temették el, mert a talaj összetétele olyan, hogy nagyon nehéz benne lyukat vágni. Másrészt pedig a monarchofasiszták nem haboznak tüzelni arra, akit albán területen megpillantanak. Mikor a 932-es magaslaton jártunk, émelyítő bűz fertőzte meg a levegőt.

Visszatérőben itt-ott egészen a völgy mélyéig a földeken át amerikai töltényhüvelyeket szedtünk össze. Különösen sok ilyen töltényhüvely volt az egymásrarakott kövekből készült géppuskaállások

körül. Járás közben vigyáznunk kellett, hogy bele ne botoljunk a földbefűrödött, fel nem robbant aknalövedékekbe, melyeknek csupán irányítókészülékük állt ki a földből. Én mintegy húsz ilyen lövedéket számoltam össze, de valószínűleg, sokkal több volt belőlük. Valóságos harctér volt ez, ismét olyan helyen, ahol lehetetlen volt tévedni.

Ezeknek a támadásoknak a lefolyását megerősítették azok a monarchofasiszta foglyok, akiket kikérdeztem és pedig elsősorban Trullinos Emmanuel hadnagy, aki Candiában (Kréta) 1920-ban született és Boshigradnál az augusztus 2-áról 3-ára virradó éjszaka esett fogságba. Beismerte, hogy utasítást kapott, a partizánok hátbatámadása céljából hatoljon be albán területre. Ezt az utasítást Papadojorges Joanis őrnagy, zászlóaljparancsnok adta (627-es zászlóalj 76-os dandár, 8-as hadosztály).

Pontosan előadta, hogy a hadosztály vezetői között volt egy amerikai tiszt is, aki természetesen mindenről tudott. A görök katonák és tisztek tudták, hogy albán területre hatolnak be, de Trullinos azt állítja, a maga részéről nem tudott arról, hogy mélyebbre történő behatolásról volt szó.

Ezeket a vallomásokat megerősítették Mates Seraguis Karpenisis (2. század, 672. zászlóalj) és Dimitros Scuras, akik pontosan előadták, hogy tudtak az albánok ellenállásáról és hogy az intézkedéseket ennek következtében foganatosították. Trullinos hadnagy megkért, értesítsem a családját, hogy fogoly és jó egészségben van Albániában. Megadta címét: Athén, Kalvon-utca 129. Dimitros Scuras megkért, hogy értesítsem Maria Scurast a következő címen: Thesszaloniki, Odos SDI Ar. 3.

Fölösleges hangsúlyozni azt a tényt, hogy ezeknek a foglyoknak jelenléte Albániában kétségtelen-

nül bizonyítja a határsértéseket. Tanúvallomásaik megerősítik azt, amit a helyszíni szemle is világosan mutat: kísérlet történt mélyen az ország belsejébe történő behatolásra.

A támadás nem azért vallott kudarcot, mert a monarchofasiszták hirtelen tisztelni kezdték a nemzetközi jogot, hanem egész egyszerűen azért, mert az albán katonák, bár számban sokkal kevesebben voltak és a támadás meglepte őket, a szoros értelmében a földhöz szögezték támadóikat, majd kényszerítették őket, hogy visszatérjenek a határon túlra. Albán földön hagyták támadásuk vitathatatlan bizonyítékait.

A PÉNZ URALMA NEM TART ÖRÖKKÉ

Összegyűjtöm emlékeimet. Azt kérdezem magamtól, miért tett rám ez a kis ország ilyen tartós és mély benyomást? Azt kérdezem magamtól, vajon 1949-ben Albániát látni, az arányokat figyelembe véve, nem jelenti-e nekünk ugyanazt a tanulást, mint amit a forradalomból alig kikerült Oroszország az idősebb korosztálynak jelentett? A régi világ nyomorúsága még tart, az ellenség a határon áll. Kémeket és provokátorokat küld az ország belsejébe. De milyen tűz ég a fiatalok szemében! A győzelemnek milyen bizonyossága!

Tiranában a két világ keverékét látom. A város este hirtelen életre kel a vihar nyomasztó melege után, ami a nap folyamán készülődött, de nem tört ki.

A régi negyed bódéiban égnék a kézművesek kis lámpái. Körülöttük mozdulatlan nézők csöndben szívják a szőke dohányból készült cigarettákat. Itt festik a menyegzői ládákat, melybe a kelengyét rakják. Vörös és zöld virágok tűzijátéka ragyog fel a festő ecsetje nyomán. Nincs kivágott mintája, minden virágot biztos kézzel külön rajzol. Itt egy kézműves, aki ezüstoffalat készít és azt karkötökké

és vékony gyűrűkké sodorja össze, amiket a fiúk adnak a lányoknak. A rézmedence előtt guggoló üstkészítő kalapácsának zaja betölti az utcát.

De a nagy téren az összegyűlt ifjúság lelkesen hallgat egy rádióközvetítést Mihajlov, a Komszomol küldötte beszél az albán ifjúság kongresszusán Scutariban.

A hadsereg szabadtéri mozijában a „Sztálin-grádi csatát” játsszák.

A Honvédség Házában, Zogu fényűző palotájában, falragaszok a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja történetét ajánlják a bajtársaknak olvasmányul.

A tiranai rádióban az esti adást készítik elő. Népi táncok, francia-, görög-, olasznyelvű adások. Olyan fiúk és lányok vannak itt, akik még sohasem voltak rádióadóállomás közelében: *„Igen! Megy ez, megy, mindennap tanulunk.”*

Műkedvelő énekkar próbál. Csupán néhány nappal ezelőtt alakult meg. Ez a második próba. A hátsó sorokban egy öreg munkást veszek észre, orra hegyén pápaszem. A szovjet filmek öreg bolsevikjéhez hasonlít. Gyönyörű basszushangja van, de ez az első eset, hogy énekkarban énekel, igazi karmesterrel.

Nem tud kottát olvasni.

Elragadó kis szőke lány egy szerelmi dalt énekel.

A nagykörút a Dajti szálloda előtt ki van világítva. A házak oromzatán villanykörtékből álló feliratok: *„Éljen a demokratikus tábor, éljen Sztálin, éljen a Szovjetunió, éljen Enver Hodzsa.”*

Másnap elindultunk a görög határ felé. Az út a hegyen visz keresztül. Emberek csoportjával találkoztunk. A fasiszták által kiűzött görögök. Elhagy-

ták falujukat, mindazt, amit szerettek. Sokan nagyon messziről jönnek, Theszalonikiből, a Pelopónizoszról. Mindaz, amijük van, belefér a hónuk alatt összecsavart terítőbe. Az út kanyarulatánál Mitso barátunk egy hegyfokot mutat nekem:

„Ez az a hely, ahol fivérem egy némettel küzdött több órán át tartó géppisztoly párharcban. Végül fivérem egy sortűzzel elhallgattatta. Száz méternyire voltak egymástól, egészen egyedül, a sziklába kapaszkodva a síkság fölött.”

Itt vörös földek húzódnak, krómot rejtő hegyek. Majd síkságok, ahol rizsföldek csillognak. Vásárba menő asszonyok útját keresztezzük. Nemzeti viseletben járnak, bokában összefogott buggyos nadrágban, fejükön a fátyol, mely a felszabadulás előtt elrejtette arcukat.

Ez még a mult, de ennek a népnek soraiból való az az elbasani fiatal lány is, aki kínzóinak ütéseitől összezúzva, megcsókolta párttagsági könyvét.

Íme, a Malik-tó, ahol hatalmas lecsapolási munkák folynak. A cukorgyár épül itt, amely egész Albániát el fogja látni. A hektárok ezreit hódították már vissza a mocsaraktól. Ezeket répával ültetik majd be. A munkásokat úgy alkalmazzák, hogy idejük egy részében a répaművelésnél, másik részében a gyárban dolgozzanak. A gyár építésével egyidejűleg szép, kényelmes, tiszta, kerttel körülvett házakat építenek a munkások részére.

Újra lemegyünk a Pogradec-tó irányában a jugoszláv határra. Ez a kis ház ott lent a határállomás. Azon túl kezdődik a terror és az ámítás birodalma.

Visszagondolok Belgrádra 1945-ben. Ki gondol-

hatta volna akkor, hogy ezt a földet, amit partizánok és munkások szabadítottak fel, az árulás ki fogja szolgáltatni az amerikai üzletembereknek és bábjaiknak? Ki gondolhatta volna, hogy a Szovjet Hadsereg katonáinak sírján levő felirat: „Elestek a testvéri Jugoszláviáért és Szovjetunióért”, egy napon gúnynak fog hatni.

Mégis az idő távlatából és tapasztalataim alapján összehasonlítom azt, amit Jugoszláviában láttam azzal, amit Albániában láttam. A mindennapi élet körülményei között válnak nyilvánvalóvá azok a kapcsolatok, amelyek az embereket egymáshoz fűzik. Én megtaláltam itt, azt a testvériséget, azt a testvéri bajtársiasságot, azt az egyszerűséget, ami nélkül a forradalom csak üres szó.

Látom itt a nép soraiból származó embereket, akiket az egyenruha és a hivatal nem választ el elvtársaiktól. Embereket, akik meghallgatják a parasztokat és a munkásokat, mielőtt megkívnának tőlük, hogy elvégezzék feladatukat. Messze vagyunk a belgrádi „Fehér Palotától” és az „irányított forradalomtól”. Messze a fehérselyem egyenruháktól. Olyan emberek között vagyunk, akik azt mondják: „Igen, amit csináltunk, az jó”, de azt is mondják: „ezt nem tudjuk megcsinálni és még sokat kell tanulnunk”. Emberek, akik kutatnak és akik részére a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tapasztalata, Lenin és Sztálin tanításai nem ürügy a beszédre, hanem állandó és becsületes elmélkedés tárgya. Emberek, akiktől az elbizakodottság teljesen idegen.

Bizonyságát szolgáltatták annak, hogy bármilyen gyenge is egy ilyen kis ország, függetlensége kétségtelenül biztosítva van, ha hű marad a Szovjetunióhoz.

Bebizonyították, hogy amíg egy párt vezetősége a széles néptömegek akaratának és érdekeinek kifejezője marad, semmiféle összeesküvés nem tudja megingatni.

Az összeesküvések időszaka, az „olcsó imperializmus” időszaka lejárt.

Ez nem jelenti azt, hogy ellenségeink abba hagyták a küzdelmet. Nem, ellenkezőleg. Biztos, hogy folytatni fogják. A besúgók, a szabotőrök újabb csoportját fogják küldeni, hogy helyettesítsék lebukott ügynökeiket. Mozgósítani fogják hazug hírverésük összes forrásait. El fogják mondani az ENSz-ben, hogy egymillió albán, hogy egy kis állam fenyegeti az amerikai Egyesült Államokat...

És ezen a ponton bizonyos szempontból igazuk van.

Mert biztos, hogy ez a kis legény, aki a tiranai textilkombinát kerekein felsérti a kezét, hogy a katona, aki a határon nádkunyhójában Lenint és Sztálint olvassa, hogy a mominasi paraszt, akinek szövetkezetében 500-zal több birka van, mint tavaly, fenyegetést jelent az Egyesült Államok számára.

Fenyegetésük nem az amerikai népnek szól, de mindazoknak, akik itt és máshol azt képzelik, hogy a pénz uralma örök.

Tirana—Párizs, 1949 szeptember—október,

TARTALOMJEGYZÉK

Madártávlatból	5
Leszedték a tetőt fejünk felől	18
Szerezz nekem egy ábécés könyvet	40
A minaret és a tornyok	45
Nincsenek többé „urak”	52
A terv	59
A belgrádi összeesküvés.. .. .	65
Támadás a határok ellen.. .. .	77
A pénz uralma nem tart örökké	95

Szerkesztő: Karp Béláné. — Műszaki vezető: Gortvai Tivadar.

(298) — 2585. Franklin-nyomda N. V. Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28
Felelős: Janka Gyula igazgató.

2.50 Ft

